

En het dorp zal duren ...

Wapen van Maria-Elisabeth II van den Bergh

nr 45 - januari-maart 2010

trimestrieel tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van wittthem" Beersel

En het dorp zal duren ...

Wapen van Maria-Elisabeth II van den Bergh

nr 45 - januari-maart 2010

trimestriëel tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van wittthem" Beersel

Inhoud

Vooraf

MARC DESMEDT

5

Elisabeth II van den Bergh, gravin van (Hohen)zollern, vrouw van Beersel?

MICHEL VASTIAU	6
Pastoor Van Lathem en Elisabeth, gravin van Zollern	6
Het afgebeelde wapen	7
De titels en bezittingen	8
Jan II van Witthem	8
Erfgenamen van Jan II van Witthem	9
Afstammelingen van Jan II van Witthem	10
Maria-Mencia van Witthem en Herman van den Bergh	10
Margaretha van Witthem en Hendrik van den Bergh	11
Ernestina van Witthem en Claude François de Cusance	12
Wie is Maria-Elisabeth I van den Bergh?	12
Wie is Elisabeth II van den Bergh?	13
Problemen in het markizaat Bergen op Zoom	16
Graven van Bergh	18
Albrecht van den Bergh en Madeleine de Cusance	18
Is Maria Elisabeth II, vrouw van Beersel en Alseberg geweest?	19
Opvolgingsproblemen in Alseberg en Beersel	20
Onnauwkeurigheden en vergissingen van Lucas Van Lathem	21
Historiografen en Maria-Elisabeth II van Hohenzollern	22
Besluit	23
Voetnoten en bibliografie	23

Cornet de Grez en "Den Vriend van den Prins en van het Volk"

MICHEL VASTIAU	26
Tijdsgeest	26
Gommaire Ignace Antoine Cornet de Grez	27
Carrière	29
Persoonlijkheid	31
Houding op godsdienstig gebied	32
Op administratief gebied	34
Cornet als organisator	35
Samenzweerder?	36
Dworp	37
Cornet en het graafschap Vlaanderen	38
Den Vriend van den Prins en van het Volk	39
Jozef Raepsaet en Cornet de Grez	48
Charles-Joseph de Graeve	51
Voetnoten en biografie	52

Colofon

56

Vooraf

MARC DESMEDT

In dit nummer bespreekt Michel Vastiau twee historische figuren, die een band hebben gehad met onze gemeente.

De eerste, Maria-Elisabeth II van de Bergh, is de dochter van Margaretha van Witthem, één van de laatste naamdragers van "van Witthem".

Haar levensverhaal speelt zich af in een periode, waarin adellijke families er alles aan deden om geld en goed in het familiepatrimonium te houden. Een waar imbroglie van huwelijken zal uiteindelijk voor gevolg hebben, dat de heerlijkheden van Beersel en Alseberg finaal in handen komen van de familie van Arenberg. Maar dat is dan weer een ander verhaal.

Een heel andere figuur is graaf Gommaire Ignace Antoine Cornet de Grez.

De familie Cornet bezit de heerlijkheid Grez, die Gommaar aan zijn titel toevoegt.

Hij is niet alleen heer van Dworp, maar eveneens een (niet onbesproken) figuur uit de tijd van de "verlichting" en van de Brabantse Omwenteling.

Hij is een vooruitstrevend man, die de Provinciale Staten van Vlaanderen wil hervormen. Hij wil de Staten van Brabant en Vlaanderen laten samenwerken en die dan uitbreiden tot alle provincies van de Zuidelijke Nederlanden. Zijn plannen zet hij uiteen in een aantal publicaties, waaronder: "Den vriend van den prins en van het volk".

Ons volgend nummer zal uitzonderlijk een dubbel nummer worden.

We brengen het verhaal over de aanloop naar het tot stand komen van het "zelfstandige" Lot in de overgang van de 19de naar de 20ste eeuw. Het verhaal begint toen Lot een zelfstandige parochie werd.

In april en mei worden in Lot herdenkingsfeesten georganiseerd "100 jaar Sint-Jozefskerk". Hieraan werkt ook ons Genootschap mee. We zullen twee tentoonstellingen organiseren. Eén over de figuur van Herman Lemaire en de neo bouwstijlen, een andere over: "100 jaar kerk in Lot".

*Elisabeth II van den Bergh,
gravin van (Hohen)zollern,
vrouw van Beersel?*

MICHEL VASTIAU

De aanleiding tot het schrijven van deze bijdrage, is de opdracht van een boekje van pastoor Lucas Van Lathem, aan een vrouw van Beersel en Alsenberg, die bijna nooit voorkomt in de lijsten van dorpsheeren of -vrouwen van deze heerlijkheden.

**Pastoor Van Lathem en Elisabeth,
gravin van Zollern.**

De eerste uitgave van de "Historie der Miraculeuse Kercke van Onse L. Vrouwe tot Alsenberghe" van pastoor Lucas Van Lathem verschijnt in 1643 bij Guilliam Scheybels, op de Anderlechtse Steenweg te Brussel.

AEN DE
Hooge ende Machtige Vrouwe,
ME-VROUWE
ELISABETH
BY-DER GRATIE GODTS,
Princesse ende Gravinne tot
Zollern, Gravinne tot den Bergh, Sig-
maringen ende Veringen, Marquise van
Berghen op den Zoom, Baronneffe tot
Hedel, Wilch, Bautersum, ende Bylant,
Vrouwe tot Heygherloch, Weerstein,
Gudtherlaet, S. Michiels Gestel, Spal-
lecq, Hoemoet, Millingen, Panderden,
Opvelp, Muylfede, Borchvliet, Beersel,
ende Braine l'Allœud, Erf-baronneffe
des Vorstendoms Gelre, ende Graef-
schap Zurphen, Vrouwe in Rode, Alsen-
berghe, ende Linckebeke, ende Over-
momboreffe der miraculeuse Kercke
van onse L. Vrouwe tot Alsenberge, &c.

GHenadige Me-vrouwe,
Naer dat ick door het
verfoecken van diverse
A 4 per-

Wapen van Elisabeth II van den Bergh

Dat boekje is opgedragen aan Elisabeth, dorpsvrouw van Alseberg en Beersel, en "overmombouresse" namelijk beschermvrouw van de kerk van Alseberg.

Pastoor Van Lathem richt zich tot haar in zijn "sendt-brief" of opdracht en bedankt haar voor haar bezoek aan de kerk, een jaar vroeger in 1642, en voor haar milde gift.

Lucas Van Lathem, kent haar dus persoonlijk en hij zal zich zeker niet vergist hebben door haar Elisabeth en vrouw van ondermeer Alseberg en Beersel te noemen.

Een kopersnede met haar wapenschild siert het boekje. Haar adellijke titels worden uitvoerig opgesomd, waaronder "Barones tot Beersel, Vrouwe in Rode, Alsenberghe, ende Linckebeke".

En toch! Is zij ooit erkend geweest als vrouw van Beersel en Alseberg?

Welke geschiedschrijvers vermelden haar als vrouw van Beersel en Alseberg?

Het afgebeelde wapen.

De kleuren en metalen van het wapen zijn slechts gedeeltelijk weergegeven door het gebruikelijk systeem van arceringen en punten. Dat wapen wordt als volgt beschreven: gedeeld: I gevierendeeld 1 en 4 opnieuw gevierendeeld van zilver en sabel, 2 en 3 van [keel of lazuur?] een stappend hert [van goud] en over alles heen een hartschild van [keel] twee schuinsgekruste scepters [van goud]; II van zilver een leeuw [van keel] getongd, geklauwd en gekroond [van goud] met een boord van sabel beladen met II besanten van goud. Overtopt met een kroon.

De afbeelding van rangkronen verschilt in de loop van de tijden en naargelang van hun geo-grafische oorsprong. In het oude Duitse Rijk is het wel een ingewikkelde zaak.

Waarschijnlijk is hier een oude gravenkroon afgebeeld, slechts als rangkroon gevoerd door enkele "reichsständische" gravenhuizen, waartoe de Hohenzollern behoren.

Het wapen is dat van een gehuwde vrouw: ruitvormig en gedeeld met het wapen van haar man. Geen schildhouders, geen wrong, geen helm, geen helmteken en geen wapenkreet.

Fruit- en bloemenslingers, opgehouden door twee strikjes, omringen het schild

Over dat wapen kunnen enkele opmerkingen gemaakt worden. Het eerste gevierendeeld wapen is een veel gebruikt wapen van de graven van Hohenzollern, in 1 en 4 het oude wapen van Zollern en in 2 en 3 het wapen van Sigmaringen. Maar normaal stapt

het hert op een grond van goud en in latere wapens Hohenzollern-Hechingen of Hohenzollern-Sigmaringen op een grond van sinopel. Het wapen van Sigmaringen is nu zeker met een rood veld, geen blauw.

Het hartschild van keel met twee gekruiste scepters van goud is dat van erfkamerheer van het H. Roomse Rijk van de Duitse Natie.

Het tweede wapen is dat van de graven van ['s-Heeren]berg al is de leeuw soms dubbelstaartig.

Elisabeth is dus iemand uit het geslacht van den Bergh, van de graven van ['s-Heeren]Berg, gehuwd met een Hohenzollern.

's-Heerenberg maakt nu deel uit van de gemeente Montferland in de provincie Gelderland en het ligt tegen de Duitse grens.

De titels en bezittingen.

De uitvoerige opsomming van de adellijke titels van Elisabeth bevestigt, naast het wapen, dat zij een van den Bergh uit het geslacht van de graven van ['s-Heeren]berg is en dat zij gehuwd is met een graaf van Hohenzollern.

Lucas Van Lathem groepeerde de titels of bezittingen en somt ze in dalende volgorde op: eerst een vorstendom, de graafschappen, een markgraafschap, de baronieën, de heerlijkheden.

Die kunnen ook gegroepeerd worden volgens het familiebezit.

De titels van haar man zijn: Zollern, Sigmaringen, Veringen, Heygherloch (=Haigerloch), Waekstein (=Wehrstein).

Die van de graven van den Bergh zijn: ['s-Heeren]berg, Wilch (=Wisch), Hedel, Bylandt, Spalbecq (=Spalbeek), Hoemoer (=Homoet), Millingen, Panderden (=Pannerden), Opveld, Muylstede;

Die van de Witthems zijn: Boutersem, Oudherlaar, Sint-Michielsgestel, Borchvliet, Bergen op Zoom, Braine-l'Alleud, Beersel, Rode, Alseberg en Linkebeek.

Uit de datum 1642, het afgebeelde wapen van de graven van den Bergh, de opsomming van de bezittingen, wordt duidelijk dat Elisabeth prinses van Hohenzollern een van den Bergh is, een kleindochter van de laatste mannelijke dorpsheer van Beersel uit het geslacht van Witthem, namelijk Jan II van Witthem.

Jan II van Witthem.

Hij is de enige zoon van Maximiliaan van Witthem en Gillette van Hallewyn, vrouw van Sebourg.

Hij is heer van Beersel en omliggende heerlijkheden, baron van Boutersem, burggraaf van Sebourg. Zijn vrouw Maria-Margaretha van Merode brengt door haar huwelijk Walhain, Braine-l'Alleud en Bergen op Zoom bij het patrimonium van de van Witthems.

Het is wel bekend dat de leiders van het Staatse leger te Brussel aanwezig zijn voor zijn trouwfeest op 4 februari 1578, terwijl hun leger te Gembloux op 31 januari 1578 verslagen wordt door Don Juan.

Jan II is aanvankelijk voorstander van hervormingen, maar hij neemt afstand van Willem van Oranje en de hervormden, om ten slotte hun tegenstander te worden.

Hij verlaat Brussel voor Bergen op Zoom. Hij probeert tevergeefs die stad aan te Spanjaarden over te leveren.

Hij trekt zich terug in zijn burcht Wouw, tussen Breda en Bergen op Zoom om er op 1 mei 1588 of in 1591 te sterven (1).

Erfgenamen van Jan II van Witthem.

De opvolging in de erfgoederen van Jan II van Witthem verloopt vlot onder zijn drie dochters: Maria-Mencia, Margaretha en Ernestina.

Onder zijn kleindochters ontstaat ruzie na de vroege dood van zijn oudste kleindochter. Wie mag haar bezittingen erven?

Om alles nog ingewikkelder te maken zijn Maria-Mencia en Margareta gehuwd met twee broers, graven van den Bergh. Hun twee dochters hebben dezelfde voornamen: Maria-Elisabeth. Zij zijn dus bloedverwanten zowel door hun moeders als door hun vaders.

Bovendien huwt een Maria-Elisabeth met haar volle neef. Wanneer hij weduwnaar wordt, hertrouwd hij met haar nicht, een dochter van Ernestina van Witthem.

Om dat kluwen te ontwarren is het nodig enkele details te geven over de dochters van Jan II van Witthem, zijn kleindochters en hun echtgenoten, vooral leden van het geslacht van de graven van den Bergh.

De geschiedenis van de afstammelingen van de van Witthems speelt zich hoofdzakelijk af in het huidige Nederland: graafschap Berg, Gelderland, Bergen op Zoom en Boxmeer.

En dat voor een deel tijdens de Tachtigjarige oorlog met de splitsing van de Nederlanden, de strijd tussen Staatsen en Koningsgezinde, katholieken en hervormden.

Afstammelingen van Jan II van Witthem.

Jan II van Witthem °circa 1556 en + 1 mei 1588 (?)
x Maria Margaretha van Merode ° 1560 en + 1588

De geboortedata variëren soms, naargelang de auteurs en bovendien is het niet zeker of zij geboortedatum of doopdatum vermelden.

Om een beter inzicht te krijgen in de ingewikkelde erfopvolging zal Maria-Elisabeth, dochter van Maria-Mencia van Witthem, steeds Maria-Elisabeth I genoemd worden, en Maria-Elisabeth, dochter van Margaretha van Witthem, Maria-Elisabeth II. Die nummering geldt niet alleen voor de erfopvolging in Beersel en Alseberg, maar ook in Bergen op Zoom.

Het is wel dezelfde Albrecht van den Bergh die eerst trouwt met Maria-Elisabeth I en die dan hertrouwt met Madeleine de Cusance, een dochter van Ernestina van Witthem.

Maria-Mencia van Witthem en Herman van den Bergh.

Maria-Mencia, de oudste dochter van Jan II van Witthem en Margaretha van Merode, is geboren te Wouw op 29 augustus 1581 en overlijdt op 28 juli 1613.

Zij is markiezin van Bergen op Zoom, gravin van Walhain, vrouw van Perwez, Geel, Waver, Braine-l'Alleud, Beersel, Alseberg en Linkebeek.

Zij huwt een eerste maal met graaf Herman van den Bergh (°2 augustus 1558 en † Spa 12 augustus 1611) graaf van s'-Heerenberg, heer van Wisch, Homoet, Bylant, Spalbeek, gouverneur van het hertogdom Gelderland en oudste zoon van graaf Willem

IV van den Bergh.

Herman van den Bergh wordt voor zijn trouwe diensten aan de Spaanse koning opgenomen in de orde van het Gulden Vlies.

Hij is vooral bekend door het afslachten van staatse krijgsgevangenen. Zijn broer Oswald krijgt tijdens een veldslag toevallig een geuzenvlag over zich. Hij worstelt om van onder de vlag te komen maar een Spaans soldaat denkt dat hij een vijand is en steekt hem neer. In blinde woede wreekt Herman de dood van zijn broer door iedere weerloze gevangene die hij ziet te doden.

Hun enige dochter Maria-Elisabeth I trouwt met haar neef Albrecht van den Bergh.

Maria-Mencia huwt een tweede maal met Guillaume de Melun, prins van Epinoy maar sterft in 1613 in het kraambed.

Daardoor is Maria-Elisabeth I de enige erfgename van de bezittingen van haar moeder.

Margaretha van Witthem en Hendrik van den Bergh.

Margaretha (°1582 en † 27 maart 1627) is de tweede dochter van Jan II van Witthem.

Zij erft de baronie Boutersem.

Zij trouwt op 4 maart 1612 met Hendrik van den Bergh, (° Bremen, 1573 en † Zutphen 22 mei 1638) graaf van Den Bergh, heer van Stevensweert, van Stolhout, stadhouder voor Opper-Gelre. Hij is de zevende zoon van Willem IV en broer van Herman, de man van haar zuster Maria-Mencia.

Evenals zijn vader en broers strijdt hij in dienst van de koning. In 1632 laat hij, voor een omkoopsom van 100.000 gulden, de Staatse troepen de Maas oversteken om Venlo, Roermond en Sittard te veroveren. Hij belooft ook de Zuidelijke Nederlanden van Spanje los te scheuren mits een verradersloon van 800.000 gulden.

Na dat verraad kan hij niet anders dan, na 40 jaar in Spaanse dienst, openlijk de kant van de opstandelingen kiezen. Hij wordt op 13 maart 1634 door de Spanjaarden ter dood veroordeeld.

Hij sterft te Zutphen in de herberg "De Zwaan".

Na de dood van Margaretha van Witthem, hertrouwt hij in 1629 met Hiëronyma Catherina, gravin von Spaur-Flavon.

Hendrik heeft met Margaretha van Witthem twee kinderen: Maria-Elisabeth II en Herman Oswald die als kind overlijdt.

Zijn drie andere wettelijke dochters en zijn buitenechtelijke zoon en dochter komen niet in aanmerking om Bergen op Zoom, Beersel, Alesberg en andere bezittingen van de Witthems te erven.

Hij is een weinig aanbevelingswaardig persoon met een opvliegender karakter, een verrader en overloper, hij is hebzuchtig, ontrouw, en een geweldenaar die niet aarzelt een familielid in zijn burcht te belegeren, hij heeft ruzie over bossen, vee, tolleren, enz.

Ernestina van Witthem en Claude François de Cusance.

Ernestina (°ca 1583 en † 24 januari 1649) is de jongste dochter van Jan II van Witthem. Zij erft het burggraafschap (2) Sebourg, de baronie Perwez, de heerlijkheden Boezinge, Escandevre op de Schelde bij Cambrai en Hove.

Ernestina komt definitief in het bezit van Beersel in 1645 door een arrest van de Geheime Raad.

Zij trouwt in 1635 met Claude-François de Cusance, baron van Beauvoir en heer van Saint-Julien (17 februari 1590 - ca. 1637). Ze hebben 5 kinderen: Clériade Claude François (29 november 1613 - ca. 1619), Clériade (1619-1635), Beatrix of Beatrice (27 december 1614 - 5 juni 1663), Madeleine (ca. 1615/1616 - 1689), Desle Françoise (3) (9 september 1621 - 8 maart 1639), Marie Henriette (? mei 1624 - 8 mei 1701).

Beatrice en Madeleine zijn betrokken bij de erfenis van Maria-Elisabeth I van den Bergh.

Beatrice de Cusance (4) erft van haar moeder onder andere Braine-l'Alleud en Beersel. Zij trouwt te Brussel in 1635 met Eugène-Léopold de Grandvelle, genoemd d'Oiselet, prins de Cantecroy en hertrouwt in 1637 met Charles IV, hertog van Lotharingen of Lorreinen, de bigamist.

De echtgenoten staan Beersel op 16 juni 1649 af aan Marie-Henriette, zuster van de hertog van Lorreinen.

Beatrice de Cusance maakt ook aanspraak op het markizaat Bergen op Zoom.

Madeleine, een andere dochter van Ernestina huwt op 16 december 1641 met Albrecht van den Bergh (20 oktober 1607-16 juli 1656), weduwnaar van haar nicht Maria Elisabeth I van den Bergh.

Wie is Maria-Elisabeth I van den Bergh?

Maria-Elisabeth I, (°22 augustus 1610 en † 16 januari 1633) is de

dochter van Maria-Mencia van Witthem Herman van den Bergh. Zij erft van haar moeder bezittingen van de van Witthems waaronder Alseberg en Beersel. Zij trouwt in 1625 met haar neef Albrecht van Bergh maar sterft kinderloos op 16 januari 1633. Zij laat haar bezittingen na aan haar nicht Maria-Elisabeth II, dochter van Margaretha van Witthem. "*Marie-Elisabeth qui hérita de sa cousine-germaine Marie-Elisabeth de Bergh*" (5). Albrecht hertrouwt met Madeleine de Cusance, een dochter van Ernestina van Witthem.

Maria-Elisabeth I van den Bergh

Wie is Elisabeth II van den Bergh?

Pastoor Van Lathem "*peysende wie dat ick dit Boecksken alder-beste toe-schrijven soude*" denkt aan de "*Overmomboiresse van dese miraculeuse schoone Kercke*" die in 1642 samen met haar man, graaf van Hohenzollern, de kerk bezoekt. De stichtster en tweede patrones van de kerk van Alseberg, de H. Elisabeth van Hongarije, is bovendien de patrones van Elisabeth van Hohenzollern,

vrouw van Alseberg en Beersel.

"Lieske" of "Frelen Liske" of Elisabeth, zoals pastoor Van Lathem haar noemt, of Isabella naar aartshertogin Isabella, is dus eigenlijk Maria-Elisabeth II van den Bergh, dochter van Hendrik van den Bergh en Margaretha van Witthem.

**Portret van Maria-Elisabeth II door een Anonieme schilder. Niet gedateerd.
Markiezenhof te Bergen op Zoom**

Het is heel gebruikelijk geen onderscheid te maken tussen de naam Elisabeth en zijn Spaanse variante Isabella en de twee vormen doorheen te gebruiken. Voor samengestelde namen zoals Maria-Elisabeth wordt dikwijls maar één roepnaam gebruikt, in dit geval "Lieske". "Frelen Liske" is duidelijk een verwijzing naar haar tendere verschijning zoals blijkt uit het portret van omstreeks

1628, waarop ze dus 15 jaar oud is (6).

Zij wordt Maria-Elisabeth II van den Bergh genoemd, omdat zij haar nicht Maria-Elisabeth I opvolgt in goederen van de familie van de graven van 's-Heerenberg, en ook in bezittingen van de van Witthems.

Maria-Elisabeth II wordt geboren te Stevensweert in januari 1613 en overlijdt te Bergen op Zoom op 29 november 1671.

Zij groeit eerst op in de katholieke omgeving van aartshertogin Isabella, maar ook in protestantse milieus aan het hof van Elisabeth Stuart en dat van Amalia van Solms in Den Haag.

Elisabeth Stuart, dochter van koning Jacobus I van Engeland huwt met Frederik V van de Palts, die alleen maar in de winter van 1620 koning van Bohemen is, vandaar zijn naam de Winterkoning. Zij blijven zich koning en koningin achten en houden er in ballingschap een hofhouding op na.

Amalia van Solms, hofdame van Elisabeth Stuart, trouwt met stadhouder Frederik Hendrik.

Zij hebben ook een hele hofhouding.

Maria-Elisabeth II van den Bergh trouwt op 19 maart 1630 te Boutersem met graaf Eitel Friedrich II (V) van Hohenzollern-Hechingen (° 1601 en † 11 juli 1661).

Het is wel eigenaardig dat Lucas Van Lathem in 1643 nog de oude naam Zollern gebruikt en niet Hohenzollern die reeds op het einde van de 15de eeuw de naam Zollern vervangt.

De graven van Zollern uit Zwaben maken, zoals de van Witthems, te Brussel carrière aan het hof van Maximiliaan.

Eitel Friedrich wordt in januari 1601 geboren als zoon van Johann Georg en Franziska Wild- und Rheingräfin zu Salm-Neufville. Hij wordt Rijksvorst, Rijkskamerheer en zetelt in de "Reichsfürstenrat". Na een regering, die berucht is door de vele opstanden in zijn Zuid-Duitse gebieden, sterft hij op 11 juli 1661 te Isenheim in de Elzas. Hij wordt in de abdijkerk van Hechingen begraven.

De stamboom van de Hohenzollerns in de 16de en 17de eeuw is goed gekend. Bij de dood van Karl I van Hohenzollern in 1576, worden zijn bezittingen verdeeld onder zijn zonen, die ieder stamvader van een tak worden: Hohenzollern, Hohenzollern-Hechingen, Hohenzollern-Sigmaringen en Hohenzollern-Haigerloh, dat reeds in 1634 opgaat in Hohenzollern-Sigmaringen.

De man van Maria Elisabeth II van den Bergh is een Hohenzollern van de tak Hechingen, maar voert ook de titel "graaf van Sigma-

ringen”.

De dubbele nummering van Eitel-Friedrich komt doordat de graven van Hohenzollern in 1623 door de keizer verheven worden tot “Fürst”, dus tijdens het leven van graaf Eitel-Friedrich V van Hohenzollern.

Graaf Eitel-Friedrich II (V) is dus ook Fürst zu Hohenzollern, vandaar dat pastoor Van Lathem hem terecht “*sijne Vorstelijke Genade Mijn-heere den Prince*” noemt.

Hun kinderen zijn een jongetje, Willem Oswald, dat sterft bij zijn geboorte op 8 april 1632, of vlak erna en Maria Francisca Henrietta geboren in 1642.

Maria-Elisabeth II verblijft in de Zuidelijke- en de Noordelijke Nederlanden, maar nooit in de bezittingen van haar man in Hechingen in Zuid Duitsland. Hij is meestal, in dienst van de keizer, van huis weg en hij maakt grote schulden. De echtgenoten gaan ieder hun eigen weg.

Door een later huwelijk komen de Hohenzollern in bezit van het graafschap Bergh en stichten zij een andere tak: de Hohenzollern-Bergh.

Problemen in het markizaat Bergen op Zoom.

Maria-Margaretha van Merode (°1560 en †1588) voegt Bergen op Zoom - door haar huwelijk met Jan II van Witthem op 4 februari 1578 - toe aan het patrimonium van de van Witthems. Het zijn de Staten van Brabant die haar belenen met het markizaat als nicht en erfgename van Jan IV van Glymes, de laatste markies uit zijn geslacht, die kinderloos overlijdt te Segovia in 1567. Hij is er met een delegatie van het Eedverbond van de Edelen.

Koning Filips II confisqueert dat leen en hij voegt het bij zijn bezittingen.

Maar aangezien Jan II van Witthem en zijn, vrouw in 1577 staatsgezind zijn krijgen zij het markizaat toch in leen van de Staten van Brabant. De Staten-Generaal nemen het leen terug wanneer Jan II partij kiest voor Spanje en naar Wouw gaat wonen. Zij geven in 1580 Bergen op Zoom aan Willem van Oranje en daarna aan zijn zoon Maurits.

De Oranjes delen het vruchtgebruik met de wettige erfgenamen. Het markizaat is eigenlijk in twee gesplitst.

Maria-Mencia, de oudste dochter van Jan II van Witthem, wordt in 1588 door de koning beleend met het markizaat Bergen op

Zoom, maar het duurt tot 1609 tot zij ingehuldigd wordt. Haar dochter Maria-Elisabeth I of Maria-Elisabeth-Clara, gehuwd met graaf Herman van den Bergh, is haar erfgenaam. Maar wie de erfgenaam is van Maria-Elisabeth I, is moeilijk uit te maken, want niemand weet of zij op haar sterfbed een levend of een doodgeboren kind baart. Wie leeft het langst de moeder of haar kind? Geldt één van haar testamenten die haar bezittingen geeft aan haar nicht Maria-Elisabeth II of is haar man Albrecht erfgenaam van zijn overleden kind, of haar oom Hendrik, of haar tante Ernestina? Het blijft toch wel zeer eigenaardig dat niemand ziet dat zij een kind ter wereld brengt terwijl ze sterft.

Het gevolg is een jarenlange juridische strijd tussen leden van de familie van den Bergh, en de Cusance, allen afstammelingen of aange trouwde familie van de van Witthems, over Bergen op Zoom, Beersel, Alseberg en andere bezittingen van Maria-Elisabeth I van den Bergh.

In 1635 wordt Maria-Elisabeth II beleend met het markizaat Bergen op Zoom, maar in 1641 wordt ook Albrecht van den Bergh ermee beleend!

Door de vrede van Munster (1648) krijgt Maria-Elisabeth II definitief Bergen op Zoom. Als overtuigde katholieke is ze niet welkom in het protestantse en oranjegezinde markizaat Bergen op Zoom. *“Berg op Zoom hout u vroom, Stut de Spaensche scharen”* zoals het sedert 1622 klinkt, is niet echt een verwelcoming voor een katholieke, Spaansgezinde, markiezin.

Het is dan ook zonder feestelijkheid dat zij in 1649 haar intrede maakt in Bergen op Zoom, slechts verwelkomt door drie leden van de magistratuur en met een uitgesproken vijandelijke houding van de drossaard, die weigert de eed van trouw aan een katholieke vrouw af te leggen. Dat belet haar niet haar katholieke godsdienst openlijk te belijden.

In 1650 komt een einde aan het conflict met Albrecht van den Bergh, die afziet van zijn rechten op Bergen op Zoom. Maria-Elisabeth II ziet in ruil daarvoor af van haar rechten op het graafschap Bergh.

Zij komt in 1657 in conflict met haar protestantse vriendin Maria Stuart, omdat zij haar dochter Louise Hollandine helpt katholiek te worden en van haar moeder weg te vluchten. De Staten-Generaal schorsen eerst de bevoegdheden van Maria-Elisabeth als vrouw van Bergen op Zoom, maar zij herstellen haar

op 18 januari 1656 in al haar rechten.

Graven van Bergh.

De heren van 's-Heerenberg, meestal afgekort tot Berg[h], bezitten goederen in het graafschap Zutphen. Zij nemen als familienaam de naam van hun heerlijkheid aan en noemen zich van den Berg (Bergh, Berghe). De van den Berghes komen tot hoog aanzien in de 15de eeuw. De bekroning is de verheffing door keizer Maximiliaan in 1486 van de heerlijkheid Bergh tot graafschap ten voordele van Oswald I. (7).

Graaf Willem IV van Bergh (° 24 december 1537 - † 6 november 1586) is gehuwd met Maria van Nassau, de oudste zus van Willem de Zwijger. Maar hij steunt zijn zwager niet in de strijd tegen de Spanjaarden.

Van hun zestien kinderen, waaronder acht zonen, strijden er zeven tegen de Staatse troepen,

Willem IV tekent het Eedverbond van de Edelen en moet daarna naar Duitsland vluchten. Hij keert terug naar Nederland en verovert Doetichem, Zutphen, Deventer, Zwolle, Kampen en Steenwijk op de Spanjaarden.

Maar na de Pacificatie van Gent (1576) kiest hij de Spaanse kant. Hij is stadhouder van Gelderland en Zutphen van 1581 tot 1583.

De familiebanden met de van Witthems zijn zeer nauw. Twee van de drie dochters van Jan II van Witthem, Maria-Mencia en Margaretha, huwen met Herman en Hendrik, twee zonen van graaf Willem IV van den Bergh en Maria van Nassau.

Maria Elisabeth II geraakt na de dood van haar vader Hendrik betrokken in de familievete.

Albrecht van den Bergh en Madeleine de Cusance.

Albrecht (° 1607 - † 17 juli 1656) is de zoon van Frederik II de Jonge van den Bergh, een zoon van Willem IV, en van Francisca de Ravenelles de Ratigny (1583-1629).

Hij is heer van Meer (eigenlijk Boxmeer), Sint Anthonis, Haps, Half-Sambeek, delen van Afferden en Heijen.

Albrecht is tweemaal gehuwd met een afstammeling van Jan II van Witthem. Een eerste maal in 1625 met Maria Elisabeth I van den Bergh .

Na enkele miskramen sterft ze in 1633 tijdens of na de geboorte van een kind. Niemand kan zeggen of dat kind doodgeboren is of nog geleefd heeft. Dat maakt een zeer groot verschil uit voor de erfenis! Door die onduidelijke situatie beginnen de problemen voor haar erfgenamen: wie erft van wie? Hendrik van den Bergh, echtgenoot van Margaretha van Witthem, belegert de burcht van zijn neef Albrecht van den Bergh, weduwnaar van Maria Elisabeth I van den Bergh, zoals in de Middeleeuwen! Een staatsgezinde tegen een Spaansgezinde.

Op 16.12 1641 hertrouwt graaf Albrecht van den Bergh te Brussel in de Sint-Goedelekerk met Madeleine de Cusance, dochter van Ernestina van Witthem. Hij maakt vooral aanspraak op het bezit van Bergen op Zoom, dat eigendom is van zijn eerste vrouw. Zijn schoonmoeder Ernestina steunt hem tegen Maria-Elisabeth II. Hij is zo zwaarlijvig dat hij zich alleen maar in een ligstoel kan verplaatsen.

Na de dood van haar man neemt Magdalena of Madeleine het bestuur waar van de soevereine heerlijkheid Boxmeer van 1656 tot 1673, tijdens de minderjarigheid van haar zoon Oswald.

De soevereine heerlijkheid of allodium hangt niet af van het omringende hertogdom Brabant.

Madeleine de Cusance heerst in Boxmeer als een absolute vorstin. Zij laat kunstenaars waaronder Artus Quellin naar Boxmeer komen, zij correspondeert met geleerden, onder meer met Constantijn Huygens.

Zij overlijdt te Boxmeer in 1689.

Is Maria Elisabeth II, vrouw van Beersel en Alseberg geweest?

Maria-Elisabeth I van den Bergh, wordt door historici steeds vermeld als vrouw van Beersel. Dat is niet het geval voor haar nicht en naamgenote, dochter van Margaretha van Witthem.

De genealoog de Vegiano schrijft dat Maria-Elisabeth I haar goederen naliet aan haar nicht Maria-Elisabeth II.

Niet iedereen gaat daarmee akkoord. *"Ze stierf kinderloos en liet al hare goederen aan hare moei Ernestina"* (8).

Het boekje van Lucas Van Lathem is een getuigenis dat Maria-Elisabeth II von Hohenzollern in 1642 de bezittingen van de van Witthems bezoekt en optreedt als vrouw van Alseberg, Beersel, Sint-Genesius-Rode, Linkebeek en andere heerlijkheden van de van Witthems.

Lucas Van Lathem, weet in 1643 dat de erfenis van Maria-Elisabeth I betwist wordt door Ernestina, de derde dochter van Jan II van Witthem en tante van Maria-Elisabeth II.

Het is wel eigenaardig dat hij in de opdracht van dat boek zonder meer partij kiest in een erfeniskwestie, waarover het Leenhof van Brabant zich al tweemaal uitgesproken heeft, en waarover in 1643 nog een onderzoek loopt door de Geheime Raad.

Hij heeft wel een belangrijke gift gekregen van het echtpaar von Hohenzollern-van den Bergh voor het onderhoud van de kerk van Alseberg. Het is waarschijnlijk uit dankbaarheid dat hij zijn steentje bijdraagt om Maria-Elisabeth II als dorpsvrouw van Alseberg te laten erkennen. Heeft zij misschien door haar gift de uitgave van het bedevaartboekje mogelijk gemaakt?

Uiteindelijk erft Ernestina van Witthem, burggravin van Sebourg, die bezittingen "*après un long procès de famille*" (9).

In de rij van heren en vrouwen van Beersel en Alseberg moet Maria-Elisabeth II van den Bergh haar plaats innemen tussen haar nicht Maria-Elisabeth I en haar tante Ernestina, voor een moeilijk nauwkeurig te bepalen periode tussen 1633 en 1645. Met niet minder dan drie uitspraken, twee van het Leenhof van Brabant en één van de Geheime Raad, is het echt niet uit te maken wat de juiste data zijn voor de periodes waarin zij de facto of de jure vrouw van Beersel en Alseberg is.

Wel staat vast dat:

1. Maria-Elisabeth I, dochter van Maria-Mencia van Witthem, dorpsvrouw is van Alseberg en Beersel van 1613 tot aan haar dood op 16.01.1633;
2. Maria-Elisabeth II, dochter van Margaretha van Witthem, haar nicht Maria-Elisabeth I in 1633 probeert op te volgen in Beersel, Alseberg en andere bezittingen van de van Witthems, maar dat die opvolging wordt betwist door haar tante Ernestina van Witthem en haar schoonbroer Albrecht van den Bergh;
3. Een langdurig proces volgt (1633 tot 1645). Eerst wordt Ernestina erkent als dorpsvrouw van Alseberg en Beersel, dan Maria-Elisabeth II en daarna opnieuw, en nu definitief: Ernestina.

Opvolgingsproblemen in Alseberg en Beersel.

Ernestina eist, na de dood van haar nicht Maria-Elisabeth I, Beersel en andere goederen, waaronder vooral het rijke markizaat Bergen op Zoom, op.

Het Leenhof van Brabant geeft eerst voldoening aan Ernestina

maar verandert van mening en kent de betwiste goederen toe aan haar nicht Maria-Elisabeth II van Hohenzollern.

Ernestina geeft zich niet gewonnen. De Geheime Raad vernietigt tenslotte het herziene vonnis van het Leenhof en wijst Alseberg, Beersel en enkele andere bezittingen van de van Witthems toe aan Ernestina van Witthem: "*depuis audit mois de Février 1645 fut jugé audit Conseil Privé, que l'Arrêt de la Cour Féodale de Brabant était nul*" (10). Met die uitspraak van de Geheime Raad wordt blijkbaar definitief een punt gezet achter het geschil.

HISTOIRE
DE LA TERRE ET VICOMTÉ
D E
S E B O U R C Q,
Iadis possédée par les Comtes de Flandre
& de Hainnault.
*Ensemble de leurs faits héroïques & memorables, depuis
descendue aux Tres-illustres maisons de
WITTHEM & BERGHE.*
Avec plusieurs belles & remarquables singularitez.
*Compasée & divisée en deux Parties, par le Sieur PIERRE LE BOUCQ,
Escuyer, Licencié es Droits, Valenciennois.*

A BRUXELLES,
CHEZ IEAN MOMMART. M. DC. XLV.
Avec grace & Privilège du Roy.

A H A V T E
E T P V I S S A N T E D A M E
M A D A M E
E R N E S T I N E
D E V V I T T H E M,

*Marquise de Berghe sur le Zoom, Comtesse
de VValhain, Vicomtesse de Sebourg, Baronne
& Dame de Beauvaix, Perussée, Cusance,
S. Julian, VVavre, Gelre, Braine-Laleu,
Bersele, Opperbaix, Glimes, Tomberefoux.*

A D A M E,

M

Mon esprit ballançant
quelque temps de part &
d'autre, & vacillant sur la
recherche de quelque assureur protecteur,
pour la conduite & direction de ce pe-
tit

* 2 tit

In 1645 draagt Pierre Le Boucq zijn geschiedenis van het burggraafschap Sebourg op aan Ernestina van Witthem die hij ook noemt "*Dame de Bersele*" (11). Op haar epitaaf in de Sint-Goedelekerk staat gebeiteld dat zij vrouw van Beersel is.

Onnauwkeurigheden en vergissingen van Lucas Van Lathem.

De vermelding van Elisabeth als dorpsvrouw van Alseberg en Beersel in 1643 is correct, maar het is eigenlijk Maria-Elisabeth,

tweede van die naam.

Pastoor Van Lathem heeft in 1643 natuurlijk gelijk wanneer hij Maria-Elisabeth II huldigt als vrouwe van Alseberg, volgens de herziene uitspraak van het Leenhof van Brabant. Maar minder dan twee jaar later wordt Ernestina van Witthem definitief erkent als vrouwe van Alseberg en Beersel.

Historiografen en Maria-Elisabeth II van Hohenzollern.

Pierre Le Boucq, tijdgenoot van de opvolgingstrijd onder de afstammelingen van Jan II van Witthem en geschiedschrijver over de van Witthems, ignoreert volkomen de problematiek rond de opvolging in Alseberg en Beersel en andere heerlijkheden.

Dat is ook meestal de houding van de andere geschiedschrijvers, die geen belang hechten aan de opvolging van de heren van Alseberg, Beersel en andere plaatsen van ondergeschikt belang. Zij gaan over van Maria-Elisabeth I van den Bergh op Ernestina van Witthem, soms met een zeldzame verwijzing naar de erfopvolging en zijn processen.

Ook C. Butkens, de bekendste en meest geciteerde genealoog uit die tijd, is niet altijd betrouwbaar.

Butkens' werk *"Trophées tant sacrés que prophanes de la Duché de Brabant reparti en dix livres"* verschijnt in 1657, dus nog tijdens het leven van Maria Elisabeth II en Béatrice de Cusance. Zijn inlichtingen, zelfs over tijdgenoten, zijn zeer onvolledig en onnauwkeurig.

Wauters in zijn *"Histoire des environs de Bruxelles"* (12) geeft wel enkele details over de erfopvolging. De drie dochters van Jan II verheffen gezamenlijk de heerlijkheden Beersel en Alseberg op 16 november 1591.

Daarna verheft Maria-Elisabeth I de heerlijkheden op 30 december 1613. Er schijnt geen betwisting te rijzen dat zij die eigendommen erft van haar moeder Maria-Mencia.

Maar wanneer Maria-Elisabeth II, twee maand na de dood van haar nicht Maria-Elisabeth I, op 24 maart 1633 leenverhef doet, dan rijzen er wel problemen, die onder andere te wijten zijn aan een testament van Maria-Elisabeth I en bovenal aan het al of niet levend geboren zijn van haar kind.

Teirlinck en Stijns schrijven in de voorwaardelijke wijs dat Margriet van Witthem, prinses van Hohenzollern gedurende enige tijd het kasteel van Beersel in bezit zou gehad hebben (13).

Dat is onmogelijk. Margaretha van Witthem is nooit prinses van

Hohenzollern geweest en bovendien sterft ze op 27 maart 1627, vóór Maria-Elisabeth I, die tot haar dood op 29 januari 1633 vrouwe van Beersel, Alseberg, Linkebeek en andere heerlijkheden is. Hier worden moeder Margaretha en haar dochter Maria-Elisabeth II met elkaar verward.

Ch. Mertens beweert: "*Ni Marguerite de Witthem, ni ses descendants ne possédèrent effectivement le château de Beersel.*" De dochter van Margaretha is Maria-Elisabeth II, die wel vrouwe van Beersel geweest is, al wordt dat bezit betwist. Of zij in het kasteel van Beersel verblijft tijdens haar bezoek aan Alseberg staat niet vast. Het is wel normaal dat zij als vrouwe van Beersel ook het kasteel bezit. Bovendien noemt hij Maria-Elisabeth II: "*Isabelle, qui s'allia en 1641 à Frédéric, comte de Hohenzollern*" (14). Dat is niet erg nauwkeurig. Het is Maria-Elisabeth (Isabella) en Eithel Friedrich von Hohenzollern.

Mertens neemt veel gegevens, onder andere over de kinderen van Ernestina, letterlijk over uit Butkens: hij citeert maar vijf kinderen, waaronder een Jean (?) en een Diele (eigenlijk Desle).

Constant Theys schrijft: "*Na het overlijden van Maria Isabella, dochter van Mancina van Witthem, vervielen al de goederen van deze laatste aan Ernestina*" (15).

Dat is uiteindelijk wel waar, maar het is niet zonder problemen verlopen.

Besluit.

Maria Elisabeth II bezoekt in 1642 de bezittingen van haar grootvader Jan II van Witthem in onze streek, tijdens de periode waarin zij door het Leenhof van Brabant als dorpsvrouw van Alseberg en Beersel erkend is.

Het is normaal dat een nieuwe dorpsheer of -vrouw zich vertoont in zijn of haar bezittingen en er zich laat huldigen als dorpsheer of dorpsvrouw. Dat zal wel de ware reden geweest zijn van het bezoek van Maria-Elisabeth II.

Zij is opgetreden als dorpsvrouw, na haar erkenning door het Leenhof van Brabant.

Het past daarom, haar op te nemen in de lijst van dorpsheren en -vrouwen van Beersel.

Voetnoten en bibliografie.

- (1) MERTENS (Ch.). *Le Château Féodal de Beersel et ses Seigneurs*, Brussel, 1942, p. 78 "*sa mort survenue en 1591*".

- (2) Idem. O.c., p. 93. Volgens Mertens "*marquisat de Sebourg*" wat in tegenspraak is met de titels op haar grafzerk geciteerd op dezelfde bladzijde. P. Le Boucq, de historiograaf van Sebourg, heeft het over "*vicomté*" of burggraafschap. Mertens maakt een fout.
- (3) Idem. O.c., p. 93. Mertens citeert 5 kinderen waaronder "*Diele*". Het is Desle Françoise genoemd naar Deicolus afkomstig uit Ierland, een lokale heilige te Cusance,.
- (4) Over het leven van Béatrice de Cusance zie Lucien RUTY. *Béatrix de Cusance. La dame d'amour. La vie amoureuse d'une passionnaria comtoise*, Sainte-Croix, 2002.
- (5) de HERCKENRODE (J.S.F.J.L.). *Nobiliaire des Pays-Bas et du Comté de Bourgogne par M. de Vegiano, sr d'Hovel et neuf de ses suppléments*, Gent 1865, p. 1565. Ook de andere inlichtingen over de familie van den Bergh komen uit dat werk en uit van HAM (W.A.). Het doorluchtig huis van Bergen op Zoom, een overzicht van de geschiedenis van de heren en markiezen van Bergen op Zoom, hun verwanten en hun bezittingen (1287-1795). Zaltbommel, 1977.
- (6) Over dat portret bestaat wel wat literatuur:
- van GRUTING (R.R.A.). "*Frelen Liske*" bij: *Een portret van gravin Maria Elisabeth II van den Bergh uit 1628*, in *De Waterschans*, jg. 26 (1916), nr 1, pp. 26-39.
 - HUIJBREGTS (G.A.). *De geschiedenis van Bergen op Zoom XVI markiezin Maria Elisabeth II van den Bergh 1649-1671*, in *De Waterschans*, jg. 33 (2003), pp. 22-31.
 - HUIJBREGTS (G.A.). *Gravin Maria Elisabeth van den Bergh, achtergronden van een portret uit 1628*, 1996.
- Het portret van Maria Elisabeth II is waarschijnlijk van Gerard Houthorst.
- (7) de HERCKENRODE (J.S.F.J.L.), o.c..
- (8) TEIRLINCK-STIJNS. *Beersel, bij Brussel, eene monographie*. Roeselare, 1883, p. 139.
- (9) MERTENS (Ch.). O.c., p. 92
- (10) du LAURY (R.-A.). *La jurisprudence des Pais-Bas autrichiens établie par les arrêtés du Grand Conseil de Sa Majesté Impériale et Catholique, residant en la ville de Malines auxquels sont ajoutés quelques decrets portés au Grand Conseil de Sadite Majesté, recueillis par Messire Remi-Albert du Laury*, Brussel, 1717, arrest CXVI, pp. 230-233.
- (11) LE BOUCQ (P.). *Histoire de la Terre et Vicomté de Sebourg, jadis possédée par les Comtes de Flandre & de Hainnault. Ensemble de leurs faits heroïques & memorables, depuis descendue aux Tres-Illustres maisons de Witthem & Bergh, Avec plusieurs belles & remarquables singularitez. Composée & divisée en deux parties, par le Sieur Pierre Le Boucq, escuyer, licentié és droits, Valentiennois*. Brussel, 1645.

-
- (12) WAUTERS (A.). *Histoire des environs de Bruxelles ou description des localités qui formaient autrefois l'annexion de cette ville.* Bruxelles, 1855, pp. 700-701.
- (13) TEIRLINCK-STIJNS. O.c., p. 141.
- (14) MERTENS (Ch.). O.c., p. 92.
- (15) THEYS (C.) en PROOST (A.). *Geschiedenis van Beersel.* Brussel, 1963, p. 143

Cornet de Grez en "Den Vriend van den Prins en van het Volk"

MICHEL VASTIAU

Tijdsgeest.

De tweede helft van de 18de eeuw is de tijd van de "Verlichting". Het is de tijd waarin de rede zou heersen en waarin meer individuele vrijheden zouden toegekend worden.

Het is een reactie tegen het vorstelijk absolutisme, tegen allerlei voorrechten en monopolies, tegen staatskerken en dikwijls ook tegen geopenbaarde godsdiensten.

Academiën, vooral gesticht in 17de eeuw, doorbreken het monopolie van de universiteiten.

Wetenschappelijk onderzoek neemt een hoge vlucht met mannen als Lagrange, Laplace, Papin, Fulton, Montgolfier, Priestley, Lavoisier, Franklin, Galvani, Linnaeus, Buffon, enz.

Alle gebieden van de wetenschap worden bestudeerd: scheikunde met de ontdekking van gassen, natuurwetenschappen met elektriciteit. De ontwikkeling van stoommachines en van luchtschepen stammen ook uit deze periode.

Op filosofisch gebied bestaan theorieën als het sensualisme, het subjectivisme, het materialisme.

Op godsdienstig gebied maken theïsten en deïsten opgang en via godsdienstige onverschilligheid belanden verlichte geesten in het atheïsme.

De vrije beschikking van de mens en een maatschappelijke overeenkomst zijn de steunpilaren van het gezag, niet meer God. De scheiding van de wetgevende, de uitvoerende en de rechterlijke macht vindt een verdediger in Montesquieu. Rousseau verdedigt de volkssoevereiniteit. Tolerantie, rede, verlichting, terug naar de natuur, humaniteit, broederlijkheid, patriotisme zijn woorden en begrippen die in de mode zijn.

Zoals in iedere periode van de geschiedenis ontstaan mythen, die absoluut niet op rede gebaseerd zijn. "Le bon sauvage" is er zo een. Volkeren die niet door de beschaving gecontamineerd zijn, zouden

van nature allerlei deugden beoefenen.

Op rechterlijk gebied zijn de verlichte geesten tegen de scherpe examinatie (foltering), tegen geheime procedures, tegen de ongelijkheid van de straffen volgens de stand van de veroordeelde. Heropvoeding van de veroordeelden door handenarbeid is nodig.

Keizer Jozef II, een verlicht despoot, voert in de Zuidelijke Nederlanden hervormingen door op rechterlijk, administratief en religieus gebied, meestal tegen de wil van het grootste deel van de bevolking, zeker op religieus gebied. Van een volksraadpleging is absoluut geen sprake, hoogstens van verslagen en adviezen van zijn administratie.

Hij gaat veel te vlug en te brutaal te werk.

Eeuwenoude instellingen zoals de Staten van de verschillende vorstendommen, zo snel en grondig willen hervormen, is om moeilijkheden vragen. De standenvetegenwoordiging in de verschillende Staten-provinciaal is niet gebaseerd op evenredige vertegenwoordiging. Spanningen bestaan tussen de Standen en binnen de Standen zelf, bvb. de lagere geestelijken tegen de hogere geestelijken, kleine steden en dorpen tegen grote steden.

Cornet stelt oplossingen voor, niet alleen voor de "volksvertegenwoordiging" maar ook op veel andere gebieden: leger, douane, bevoegdheden van de landvoogd, enz.

Gommaire Ignace Antoine Cornet de Grez.

De familie Cornet, bezit de heerlijkheden Peissant, Grez, Scaillemont en Wavenbroeck.

De graventitel bekomt zij door vererving van graaf François Léonard d'Elzius die zijn titel in 1747 nalaat aan de zoon van zijn zuster, François Cornet.

François Cornet, raadsheer bij de Raad van Henegouwen, heeft vier zonen waaronder Léonard François, graaf d'Elzius, schepen te Mons die een eerste maal huwt met M. L. d'Hannecart de Brisœul, dochter van de eerste voorzitter van het Parlement van Douai en een tweede maal met Anne-Rose Aye Daneau de Thimougies.

Uit dat tweede huwelijk worden elf kinderen geboren, waaronder Gommaire.

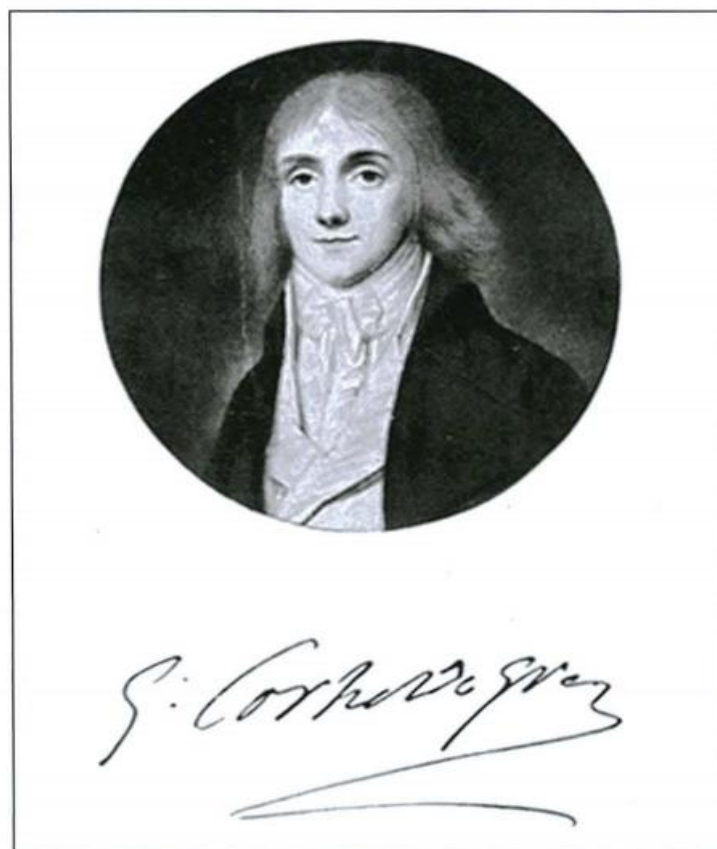
De naam, Gommaire of Gomard zoals meestal gebruikt, krijgt hij van zijn peter Jean Pierre Chrétien Cornet, deken van het kapittel

van Sint-Gommarus te Lier.

Hij wordt gedoopt te Mons op 11 oktober 1735. Hij huwt een eerste maal met Jeanne Hélène Marie de Hemptinne, dochter van Guillaume François Joseph, baron van Dworp en van Barbara Elisabeth Vreven. Uit dat huwelijk heeft hij een dochter Rose Guillemine Ghislaine geboren in 1768 en een zoon François Gommaire geboren in 1771. (1)

Hij huwt een tweede maal te Mons in 1778 met zijn nicht Agnès Thérèse Daneau de Thimougies. Uit dat huwelijk heeft hij vermoedelijk vier kinderen.

Gomard Cornet voegt de naam de Grez, één van zijn bezittingen, aan zijn familienaam toe. Hij is ook heer van Bois-Seigneur-Isaac, Ophain, Thimougies, Rosières en Fontaine.

Portret van de graaf Cornet de Grez, naar een miniatuur toebehorend aan de gravin Fl. de Liedekerke de Pailhe, geboren gravin Cornet de Grez d'Elzius.

De vermeldingen van deze enkele gegevens zijn belangrijk om de loopbaan en het leven van de graaf beter te begrijpen:

- zijn uitgebreide familie steunt hem meestal;
- zijn verwanten leven in Mons (Henegouwen) en Doornik dat toen zijn eigen Staten had waar hij zijn loopbaan begint en in Douai waar hij zich lang terugtrekt;

- door de invloed en de voorspraak van de ambtenaren in zijn familie kan hij zeker makkelijker en vlugger carrière maken;
- tijdens zijn verblijf in een soort ballingschap te Douai, van waar de eerste vrouw van zijn vader afkomstig is, leert hij zeer goed de hervormingen van de Franse revolutie kennen;
- door zijn bezittingen in Brabant, wordt hij betrokken bij beslissingen van de Staten van Brabant.

Gomard Cornet de Grez komt door huwelijk in het bezit van de baronie Dworp.

Zijn afstammelingen worden burgemeesters van Dworp van vader op zoon van 1804 tot in de eerste wereldoorlog.

François-Marie-Gommaire (1804-1827); Ferdinand (1827-1868);

Raimond-Ferdinand-Joseph-Gommaire-Ghislain (1868-1896);

Ferdinand-Raymond (1896-1916 - jaar waarin hij niet meer in Dworp woont en zich laat vervangen door schepenen).

Carrière.

Gommaire wordt licentiaat in de rechten en in 1758, 23 oud, raadsheerpensionaris van de Kamer van de Gezworenen van Doornik.

Ook zijn snelle carrière binnen de centrale administratie te Brussel is niet zo verwonderlijk, omdat hij veel familie heeft op hoge posten in de administratie, zij het vooral in het graafschap Henegouwen. Hij wordt in Brussel eerst speciaal belast met de administratie in Henegouwen en in het Doornikse.

Door zijn huwelijk en zijn ambt vestigt hij zich te Brussel en maakt verder carrière: raadsheer bij de "*Raad der Domeinen en Financiën*" in 1769, rechter bij de "*Hoge Kamer der Domeinen en Douanen*" in 1769, lid van het Comité belast met de vereffening van de geconfisqueerde goederen van de Jezuiten in 1773.

Op 9 november 1784 krijgt hij de leiding van het nieuw opgerichte "*Algemeen Burgerlijk Commissariaat*" dat de troepenbewegingen moet coördineren om zo weinig mogelijk lasten en kosten ten nadele van de bevolking te veroorzaken.

Hij toont zich een zeer bekwaam ambtenaar en een goed organisator; en bij de ontbinding van het Algemeen Burgerlijk Commissariaat op 17 april 1786 blijft een beloning niet uit.

Nog tijdens het jaar 1786 wordt hij Staatsraad.

Kanselier Kaunitz wil, door zijn dépêche van 4 februari 1786, Cornet de Grez aanstellen als hoofd van de Kerkelijke Commissie belast met het uitvoeren van de bevelen van Jozef II inzake religieuze kwesties en met het oprichten van het Seminarie-Generaal te Leuven.

Gevolmachtigd minister, graaf L. van Barbiano en Belgiojoso, verzet zich hiertegen. Cornet wordt geen lid van die commissie. Hij zou zijn afwijzing als een vernedering ervaren.

Hij komt dus niet in aanvaring met J. J. Vanden Elsken, de beruchte pamflettist, die aan de basis van de ondergang van het Seminarie-Generaal ligt.

Vanaf 1787 begint een moeilijke periode van zes maand in het leven van Staatsraad Cornet door de groeiende onrust in de Oostenrijkse Nederlanden.

Hij verlaat Brussel om zich te Douai te vestigen tijdens de jaren 1788 en 1789.

In 1790 poogt hij zonder succes een burgeroorlog te voorkomen tussen "Statisten" en "Vonckisten" in de Republiek van de Verenigde Belgische Staten.

Cornet keert in 1790, via een omweg naar Parijs, ontmoedigd terug naar Douai. Hij heeft de uitpattingen van de Franse revolutie gezien en vreest dat de Zuidelijke Nederlanden zullen betrokken geraken in het conflict.

Hij poogt in 1791 en 1792 te Brussel, nogmaals democraten en conservatieven tot samenwerking te bewegen tegen de dreigende Franse Republiek.

Maar de "Vonckisten" zijn te zeer doordrongen van annexionistische en demagogische ideeën, om zich te verzetten tegen de Franse Republiek en samen te werken met voorstanders van het ancien régime.

Graaf Cornet gaat terug naar Douai. Hij wordt verdacht van

De voorgevel van het prachtige kasteel in Bois-Seigneur-Isaac. Gommaar Cornet de Grez overlijdt er op 28 augustus 1811.

samenzwering tegen de Franse Republiek en naar Parijs gevoerd. Gelukkig krijgt hij een aanval van jicht, waardoor zijn transport naar Parijs onderbroken wordt en hij waarschijnlijk ontsnapt aan de guillotine!

Vanaf 1796 verblijft hij te Bois-Seigneur-Isaac en leidt een teruggetrokken en rustig leven. Hij overlijdt er op 18 augustus 1811.

Persoonlijkheid.

Dank zij de talrijke bewaarde brieven gericht aan familie en vrienden en de ambtelijke rapporten en brieven, kennen wij de persoonlijkheid van graaf Cornet goed.

Gomard Cornet de Grez leeft als ambtenaar en dienaar van de staat in een tijd dat ook het gewone volk een uitgesproken standpunt inneemt inzake politieke en religieuze zaken.

Het is onvermijdelijk dat hij afgeschilderd wordt als een landverrader door de "*patriotten*", omdat hij in Oostenrijkse dienst is. Voor de "*Statisten*" is hij een anarchist en voor de "*Vonckisten*" is hij geen democraat.

Door zijn medewerking aan het afschaffen van kloosters en het beheer van de goederen van de vroegere Jezuïeten is hij niet geliefd bij een deel van de bevolking.

Maar ook de Oostenrijkers wantrouwen hem, omdat hij poogt, de verschillende bewegingen te verzoenen, die elkaar bestrijden in de Oostenrijkse Nederlanden. Staatsraad Cornet valt in ongenade. Volgens Jozef II is hij "*un fripon du premier numéro, l'âme damnée des Etats, un traître*".

De Franse Republikeinen vertrouwen hem ook niet, omdat hij een aristocraat is en wegens zijn vriendschap met generaal Dumouriez, die de inval in de Zuidelijke Nederlanden leidt en die na zijn nederlaag te Neerwinden voor zijn leven vreest en overloopt naar de Oostenrijkers.

Uit de talrijke bewaarde brieven blijkt dat Gommaire Cornet de Grez zonder twijfel een innemende persoonlijkheid en een trouwe vriend is.

Notaris Jean-Jacques Cattoir (1743-1801) meier van Ukkel en Beersel, baljuw van Dworp, beheert de goederen van de familie de Hemptinne en van Cornet de Grez, en is een zeer toegewijd vriend, ook wanneer Cornet de Grez in ballingschap leeft.

Notaris Picard "*officier municipal*" is een even goede vriend en blijft dat ook wanneer Cornet gearresteerd wordt.

De Lannoy, zijn secretaris in de Raad der Domeinen en Financiën, neemt ontslag wanneer Cornet in ongenade valt.

Cornet de Grez bewijst dat hij een zeer bekwaam ambtenaar en organisator is. Iedereen erkent zijn uitgebreide juridische kennis. Hij krijgt bevorderingen. Toch blijft hij het algemeen belang verdedigen en hij durft zijn mening zeggen aan de Staten en aan zijn oversten.

Hoverlant de Bauwelaere, een oud collega, getuigt dat Cornet denkt dat de post van gevolmachtigd minister niet boven zijn krachten gaat. Hij typeert hem als volgt: *“Un homme d'esprit très commun, mais parfois peu modéré et tranchant impitoyablement sur les questions les plus épineuses, dont la médiocrité de ses talents redoutait la profonde discussion, et au surplus, lent au travail”*.

Dus Cornet is geen briljante geest, te impulsief met te weinig talent om diepgaande discussies te voeren en traag in het werk. Of: *“C'est un bavard dans le genre de feu Cornet de Grez”*.

Is hij dan een “windmaker” die veel zegt, maar slechts oppervlakkigheden en niet in staat is ernstig na te denken en na rijp overleg een gemotiveerde beslissing te nemen?

Hoe kan hij zijn oversten dan een rad voor de ogen draaien en doorgaan als een gemotiveerd en bekwaam ambtenaar? Meer dan waarschijnlijk door goed te delegeren en onderschikken voor hem te laten werken en hen goed te controleren.

Tenslotte telt het resultaat die een dienst bereikt, en of die dienst te veel of te weinig personeel heeft, veel bekwame of weinig bekwame leden telt die hard doorwerken of het langzaam aan doen, daarover kan de verantwoordelijke van een departement of ministerie niet altijd goed oordelen.

Houding op godsdienstig gebied.

Cornet beledigt zijn geloof in een brief aan de keizer: *“Nous sommes persuadés, Sire, que notre sainte religion, catholique, apostolique et romaine, renferme deux attributs essentiels”. Dat zijn dan: “Les dogmes d'abord et puis la hiérarchie”*.

Hij benadrukt dat de godsdienst in de Zuidelijke Nederlanden de zeden en de hele maatschappij gunstig beïnvloedt in het belang van het algemeen welzijn. De bevolking toont respect voor de hiërarchie. Zij heeft geen invloed op de gewone dagelijkse zaken.

Hij verdedigt vooral een sterke hiërarchie die de zuiverheid van de leer bewaart, en de eenheid van geloof handhaaft en die belet dat sekten ontstaan.

Hij gaat wel akkoord met hervormingen en vooral met een bete-

re opleiding van de toekomstige priesters.

Cornet waarschuwt de keizer voor de negatieve reactie van de bevolking op zijn talrijke edicten op godsdienstig gebied.

Cornet maakt een duidelijk onderscheid tussen de materiële organisatie van de godsdienst en dogma's en moraal. Hij heeft geen bezwaar tegen de afschaffing van de Jezüietenorde door de paus in 1773 en van sommige kloosters door de keizer in 1783. Hij werkt actief mee aan het beheer van de goederen van de afgeschafte kloosters. Hij koopt "zwart goed" in Frankrijk.

Tegenover kloosterlingen staat hij dikwijls kritisch en afwijzend alhoewel hij zijn dochter Rosette laat opvoeden door de "*dames de la Visitation*" te Berlaymont en getuigt "*Je suis bien content du genre d'éducation qu'elles ont donnée à ma fille*".

Maar wanneer zijn dochter wil intreden in die congregatie is hij veel minder tevreden: "*Les c... de la Visitation ont probablement joué quelque nouveau stratagème*."

Tegenover priesters "*la prêtraille*" is hij soms kleinerend maar hij aarzelt niet om onbeëdigde priesters te steunen.

Hij beweert dat de priesters hem willen straffen omdat hij:

- in 1790 hun plan dwarsboomt om een lid van de Oranjefamilie als stadhouder in de Zuidelijke Nederlanden aan te stellen;
- hun soms fanatieke houding niet aanvaardt;
- geen contact wil met uitgeweken Belgische priesters in Frankrijk in de jaren 1791 en 1792.

Deze beweringen beletten niet dat hij goede contacten onderhoudt met het kapittel van de kathedraal van Doornik en dat ex-jezüieten, die hun orde willen restaureren in de Belgische provincies, hem komen raadplegen!

Jozef II, wil een kerk die volledig ondergeschikt is aan zijn wil.

"Si je voulais que mes sujets fussent Mahométans, qui pourrait l'empêcher? C'est à moi à ordonner la religion dominante..." en *"Il faut que les ecclésiastiques soient réduits au point de devenir vraiment les employés de l'Etat et qu'ils ne fassent plus le métier de paresse et de gaspillage en entretenant le peuple dans l'ignorance et dans la dévotion purement matérielle"*.

Dus priesters moeten ambtenaren worden in dienst van de staat, volledig ondergeschikt aan de wil van de keizer.

Hiermee is Cornet de Grez het niet volkomen eens, wel in grote mate. Hij vreest terecht de reactie van de bevolking op de verregaande inmenging van de keizer inzake religie.

Over de eed van haat aan het koninkdom en trouw aan de Franse republiek schrijft hij het volgende: "*Le serment est si bête par lui-même qu'on peut en regarder la prestation comme une plaisanterie*".

De graaf, die het eens was met de afschaffing van kloosters door Jozef II, probeert met alle mogelijke middelen de priorij van Bois-Seigneur-Isaac te redden en laat het geheel opkopen door een stroman. Hij sterft er op 18 augustus 1811 en wordt in de priorij begraven.

Op administratief gebied.

Cornet getuigt dat Jozef II het grootste misprijzen heeft voor de instellingen van de Oostenrijkse Nederlanden, voor de kerk, voor de magistratuur en voor het gerechtelijk apparaat.

De landvoogden, familie van de vorst, vertegenwoordigen hem in de Zuidelijke Nederlanden en kunnen in min of meerdere mate zelf beslissingen nemen, na overleg met de bestaande raden en de Staten.

Jozef II regeert met brieven of *depêches* en vertrouwt op zijn gevolmachtigde ministers die "*de facto*" de macht uitoefenen i.p.v. de landvoogden, die meer een protocollaire functie hebben en ambtelijke stukken ondertekenen.

"Enfin, les choses en vinrent au point que L.A.R., vos gouverneurs généraux n'étaient plus que les agents involontaires des opinions du ministre, chargés de signer matériellement les expéditions" schrijft Cornet aan de keizer. Dat is volkomen waar.

De Nederlanden worden bestuurd van uit Wenen door een logge administratie.

Cornet biedt in 1786 zijn ontslag aan om gezondheidsredenen.

Hij laat zich in 1787 toch overhalen om te zetelen in de "*Conseil du Gouvernement*" van negen leden die in de plaats van de collaterale raden en de Staten treedt.

Hij wordt belast met provinciale en gemeentelijke zaken en met militaire aangelegenheden.

Het verzet tegen de maatregelen inzake religieuze zaken door de Universiteit en de bisschoppen en het verzet tegen de administratieve en gerechtelijke hervormingen, dwingen de landvoogden en de gevolmachtigde minister de uitvoering van de keizerlijke decreten te schorsen.

Jozef II geeft Cornet de Grez de schuld van deze toestand door zijn slechte raad, het overdrijven van de rellen, en het verraden van vertrouwelijke documenten aan de Staten.

Cornet verdedigt zich door te zeggen dat hij, van september 1786 tot februari 1787, aan jicht lijdt en niet buiten komt. Als argument is dat alles behalve overtuigend!

Hij wordt bij *depêche* van 15 oktober 1787 ontslagen en krijgt de

toelating zich te Douai, in Frankrijk te vestigen. Maar hij onderhoudt wel een drukke correspondentie met hoge ambtenaren en met de landvoogdes Marie-Christine, zuster van Jozef II.

Onder het consulaat weigert graaf Cornet een mandaat van lid van de Algemene Raad van het Dijle-departement en een ander van Gemeenteraadslid van Brussel.

Hij geeft nochtans alle inlichtingen, in zijn bezit, aan prefect Doulcet de Pontécoulant voor het opstellen van statistieken van het Dijle-departement.

Vanaf 1806 onthoudt hij zich van iedere politieke commentaar.

Cornet als organisator.

Hij toont zich een zeer goed organisator door in 1784 het door Jozef II opgericht Algemeen Burgerlijk Commissariaat te organiseren. Dat commissariaat moet de oorlog tegen de Republiek van de Verenigde Provinciën voorbereiden, na hun weigering de scheepvaart op de Schelde vrij te geven. Het komt niet tot een oorlog.

De beoordeling van zijn werk, als organisator van dat Algemeen Burgerlijk Commissariaat, kan dus niet getoetst worden aan de praktijk.

Toch wordt hij geroemd als een goed organisator en hij dankt er zijn bevordering aan tot Staatsraad in 1786.

Enkele collega's hebben een negatieve indruk over de bekwaamheden van Cornet de Grez.

Het is natuurlijk niet uitgesloten dat hun mening stoelt op jaloezheid en andere minder fraaie gevoelens, die ook eeuwen later nog altijd voorkomen onder personeelsleden van administraties.

Cornet heeft enkele grootse plannen:

- de hervorming van de Provinciale Staten van Vlaanderen;
- de samenwerking tussen de Staten van Brabant en Vlaanderen en dan de uitbreiding tot al de andere provincies van de Zuidelijke Nederlanden;
- hervormingen op allerlei gebied uiteengezet in zijn geschriften, waaronder "*Den vriend van den prins en van het volk*".

Dat blijft echter voor een groot deel theorie.

De voorstellen en ideeën zijn eigenlijk al gemeengoed geworden op het ogenblik van de formulering door Cornet de Grez.

Wel origineel is hun aanpassing en hun toepassing op bestaande toestanden en provinciën, nl. Brabant en Vlaanderen

Cornet de Grez gaat naar Brussel en pleit bij de Staten-Generaal

voor een douane-unie tussen de provinciën , een politieke hervorming en vooral een pacificatie van Brabant door inwendige hervormingen, een reglementering van de visvangst (!) en het oprichten van een leger van 20.000 man.

Tevergeefs. De tweestrijd tussen "Statisten" en "Vonckisten" en het optreden van Oostenrijkse en Franse agenten veroorzaken rellen waardoor de samenwerking om hervormingen door te voeren onmogelijk is.

Cornet keert op 18 februari 1790 terug naar Douai.

Samenzweerder?

Een onafhankelijke Belgische republiek in 1789-1790, heeft niet veel kans om te overleven zonder garanties van andere staten.

De Vonckisten en in mindere mate hun tegenstanders, zoeken steun bij de Franse Assemblée Constituante en vooral bij La Fayette, die aanraadt: onder elkaar vrede te sluiten, de Oostenrijkers terug te roepen, democratische hervormingen door te voeren en een parlementair bestuur in te stellen.

Cornet de Grez gaat akkoord met het plan van La Fayette.

Afgevaardigden van de Franse Assemblée Constituante, van Statisten en Vonckisten en van de Staten gaan naar Douai, bij Cornet de Grez, en een massa brieven circuleert.

Plannen worden gesmeed om met Franse steun hervormingen door te voeren. Complotten en tegen-complotten ontstaan, bloedige onlusten breken uit.

Generaal Dumouriez komt naar Brussel en op de terugweg naar Parijs bezoekt hij Cornet te Douai. Cornet gaat naar Parijs.

Is Cornet niet te ver gegaan? In hoever beschouwt hij zich nog als "Belg"?

"... et je ne rougirois pas d'être né belge, et je ne me féliciterois pas d'être citoyen français..."

Hij weigert kandidaat te zijn voor de Franse Assemblée Législative. Hij vraagt terug te mogen keren naar zijn kasteel te Thimougies bij Doornik.

Dat wordt toegestaan, maar hij moet op zijn eer zweren zich niet te bemoeien met de staatszaken.

Toch probeert hij in 1792 te bemiddelen tussen Democraten en Conservatieven. Hij is één van de 80 voorlopige vertegenwoordigers van het volk, die in Brussel aangeduid worden door de overheid. Ze zijn dus niet democratisch verkozen.

Cornet komt uit Douai te Brussel aan op 24 november 1792. Hij

is niet erg enthousiast en herinnert de bevolking eraan dat hij een aristocraat is en dat hij de Franse nationaliteit heeft.

In de verslagen van vergaderingen van die "vertegenwoordigers van het volk" wordt zijn naam niet vermeld. Hij heeft dus nooit gezeteld in die ondemocratische, door de bezetter ingestelde vergadering.

Hij verlaat Brussel en is terug te Douai op 25 december 1792. Hij probeert de ergste vervolgingen en de grootste willekeur, die begaan worden door de sansculotten en de Jacobijnen, te laten beteugelen door generaal Dumoueriez. Maar zonder succes.

Zijn aanhouding en transport naar Parijs volgen. Maar dank zij zijn slechte gezondheid en de tussenkomst van familie en zijn vrienden eindigt de reis te Roye. Gevolgd door zijn vrijlating op 26 augustus 1793.

Cornet begint financiële problemen te krijgen omdat er geen geld meer komt uit de opnieuw Oostenrijks geworden Nederlanden en omdat zijn bezittingen in Noord-Frankrijk niets opbrengen. De pachters uit die streek vluchten massaal naar de Oostenrijkse Nederlanden.

Na de annexatie van de Oostenrijkse Nederlanden door Frankrijk kan hij naar zijn bezittingen in België terugkeren.

Dworp.

Cornet machtigt in 1792 Cattoir, de vroegere meier van Dworp, de kastelen van Dworp en Bois-Seigneur-Isaac te verhuren aan Franse vluchtelingen. Hij vraagt ook zorg te dragen voor de meubelen van die kastelen.

In november 1795, na de annexatie door Frankrijk, kan hij naar Dworp komen en er verblijven in het kasteel dankzij de zorgen van Cattoir. In 1796 verbreekt hij alle banden met Douai. Een vreselijke hongersnood geeft aanleiding tot plunderingen. Een garnizoen van 150 man, gelegerd te Alseberg, moet de strijd aanbinden tegen roverbendes en plundersaars in en rond Dworp.

Godin, een vertrouwensman van Cornet, schrijft hem op 8 mei 1798 dat het Zoniënwoud waarschijnlijk zal verkocht worden en dat een kanaal van Charleroi naar Brussel zal gegraven worden. In een brief van 18 mei 1798 schat Godin de waarde van het Zoniënwoud, dat 9000 hectaren groot is, met inbegrip van de zeven kloosters, op 4.666 frank per hectare of 42 miljoen frank. Het is een goede tijd om te investeren.

Cornet verblijft in de winter te Brussel en de rest van de tijd in Dworp.

Zijn zoon François huwt eind maart 1796 met Thérèse-Antoinet-

te de Beuquem en komt zich te Dworp vestigen.

Vader Cornet de Grez verhuist naar het kasteel van Bois-Seigneur-Isaac.

Zijn bossen worden verder geplunderd door het volk dat de republikeinse beginselen op zijn manier toepast. Hij moet verplicht inschrijven op een gedwongen lening voor de Franse staat, ten laste van Belgische grondeigenaars.

Cornet en het graafschap Vlaanderen.

Graaf Cornet is afkomstig uit Mons in het graafschap Henegouwen, maakt carrière in Brussel en hij heeft vooral bezittingen in Brabant en in Frankrijk.

Hoe komt het dan dat hij voorstellen doet om de Staten van Vlaanderen te hervormen?

Dat gebeurt op aanvraag van een groepje personen en leden van de Staten van Vlaanderen.

Het feit dat mensen van andere provincies een beroep doen op zijn bekwaamheden is weer een bewijs dat hij doorgaat als een bekwaam organisator.

Het ontwerp is gekend onder de naam "*Project van provisionele interne organisatie van Vlaanderen*".

Cornet wil eerst opnieuw één Vlaanderen dus ook met het toenmalige West-Vlaanderen of de streek rond Ieper, die sedert de teruggave door Lodewijk XIV, een afzonderlijk bestuur heeft.

Hij heeft regelmatig contacten met de Vlaamse Provinciale Staten, in 1787 en 1789 is hij te Gent. Begin 1790 komt hij op aanvraag van de Staten opnieuw naar Gent om een reorganisatieplan van de standenvertegenwoordiging op te stellen.

Het project is een mengeling van nieuwe meer democratische elementen, zoals een republikeinse staatsvorm waarbij iedereen min of meer iets zou kunnen zeggen in het beleid maar pas wanneer de politieke toestand zou gestabiliseerd zijn.

Het gewone volk, de derde stand, zou dus meer inspraak hebben in de politiek.

Drie standen blijven de Provinciale Staten vormen die het Vlaamse land leiden.

Dat is zo in de andere "*Belgische provinciën*", maar in Vlaanderen is de adel sedert 1754 niet meer als stand vertegenwoordigd in de Staten Provinciaal.

Cornet wil democratisch verkozen leden in de Staten van Vlaanderen. Edellieden moeten zelf hun vertegenwoordigers kiezen

onder edellieden.

De geestelijken moeten ook hun vertegenwoordigers kiezen.

De administratie van steden en kasselrijen moet veranderen. Naast de dekens van gilden en corporaties en magistraten, moet ook de adel, met inbegrip van de hogere burgerij, vertegenwoordigd zijn in die lokale besturen. Ieder gezinshoofd mag deelnemen aan de verkiezing van de magistraten en de vertegenwoordigers van de adel en de hogere burgerij. Die zullen dan de vertegenwoordigers van de derde stand aanduiden.

Eigenlijk had Jozef II bij besluit van 29 april 1789 reeds beslist dat ieder Brabants dorp een afgevaardigde naar de Staten van Brabant mocht sturen. Het was een democratisering die bedoeld was de macht van de traditionele standen te breken.

Verder wil Cornet op rechterlijk gebied een Soevereine Raad van Vlaanderen, zoals die bestaat in Brabant en in Henegouwen, en een Rekenkamer voor financiële controle.

De kasselrij Oudenaarde keurt het *"Project van provisionele interne organisatie van Vlaanderen"* goed, maar onder bepaalde voorwaarden.

Het West-Vlaams particularisme is te groot. Ieper weigert mee te werken met de rest van Vlaanderen en het project van Cornet de Grez wordt niet uitgevoerd.

Maar het vindt zeer grote weerklank in de andere provinciën.

Den vriend van den Prins en van het Volk

De oorspronkelijke titel van het handschrift is *"L'Ami de la Liberté, du Prince et des Belges"*

Dit werk wordt door de Brusselse advocaat Torfs anoniem uitgegeven in 1791 in het Nederlands en later in het Frans met de gewijzigde titel *"L'Ami du Prince et de la Nation ou dissertation sur neuf principes fondamentaux communs aux constitutions des différentes Provinces Belgiques. Ouvrage traduit du flamand"*.

Het werk is anoniem uitgegeven, maar dank zij de correspondentie van Torfs en Cornet de Grez is het mogelijk het auteurschap onder andere aan Cornet de Grez toe te schrijven.

Cornet schrijft in een brief aan Torfs van 28 februari 1791: *"J'ai reçu vos lettres et brochures que vous m'avez fait passer. Celle française fourmille de fautes"*.

In zijn antwoord schrijft Torfs: *"notre Ami du Prince"*.

Cornet de Grez heeft zijn werk niet in het Nederlands geschreven of vertaald. Wie de vertaler is staat niet vast. Waarschijnlijk is

het advocaat Torfs.

Uit die briefwisseling blijkt dat Cornet, doorgaans als "Vonckist" bestempeld, toch niet zo hoog oploopt met de aanhangers van Vonck.

Jan Frans Vonck zelf schrijft in zijn "*Staetkundige onderrigtingen voor het Brabansch Volk*", tweede druk, Brussel 1792, "*het gulden boekje getiteld: den vriend van den Prins en van het Volk het welk men aen de Belgen nooyt genoegzaam kan aenbeveelen*".

In negen hoofdstukken worden, op eenvoudige wijze, aan het volk de grote principes van het staatsrecht en de provinciale rechten verklaard, om het te leren waaruit de wettige vrijheid en de burgerplichten bestaan, en ook wat de rechten van de prins [keizer Leopold II] zijn.

In zijn "*Bericht van den uytgever*" verklaart hij dat het werk tijdens de maanden juni en juli 1790 geschreven werd door enkele vrienden, na de ontdekking dat de ellendige staat van het vaderland te wijten is aan de "geheele ontaerding van de Nederlandsche grond-wetten of Constitutien".

De negen grondregels worden beschreven als volgt:

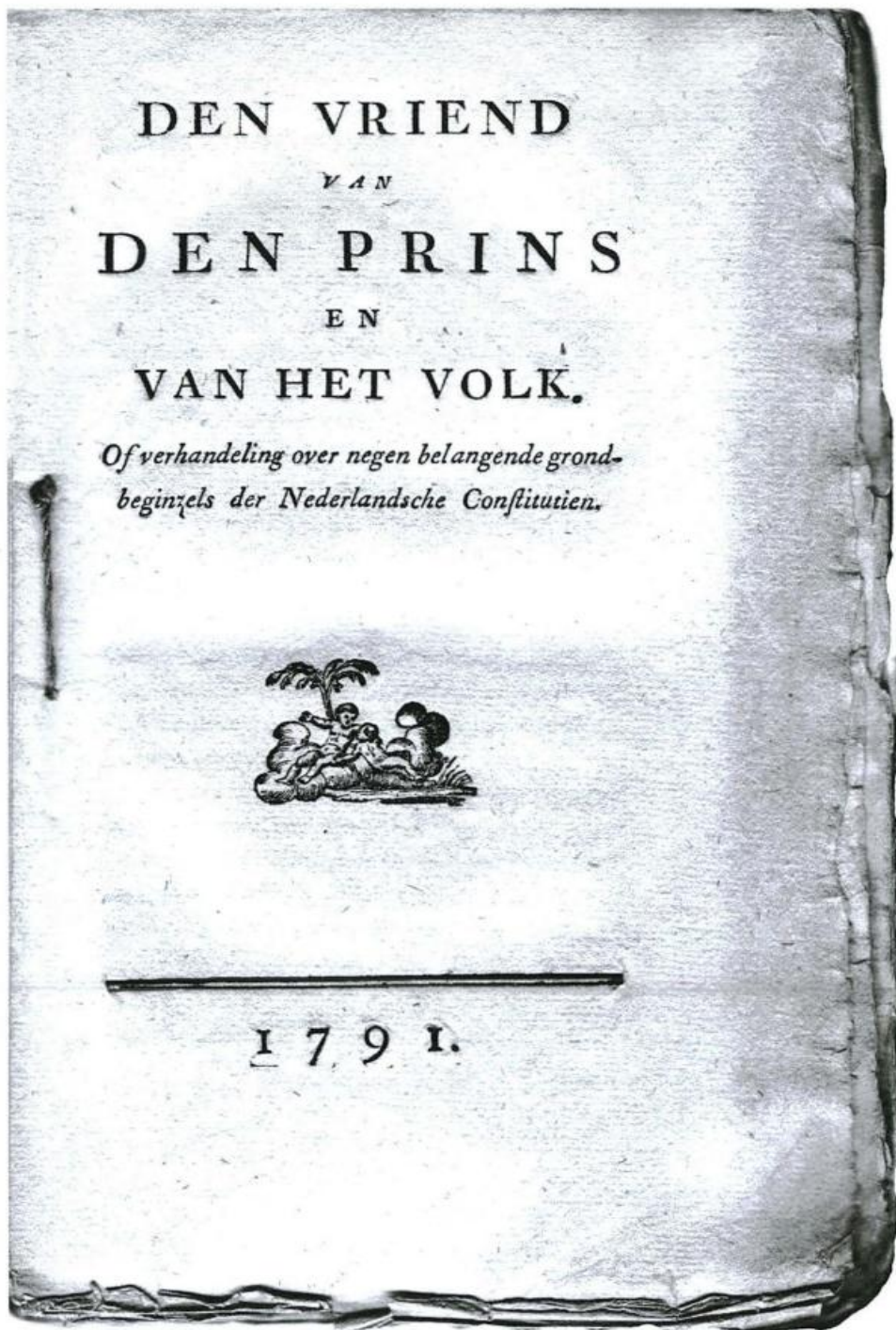
I. Van de constitutien der Nederlandsche provincien in 't algemeen.

Cornet herinnert aan de Blijde Inkomst van Brabant en soortgelijke documenten in de andere provincies. De Prins belooft onder eed het gewoonterecht, de gebruiken, de vrijheden en de voorrechten te handhaven. Hij mag ze niet veranderen of afschaffen. Het verschil tussen wet en edict, plakkaart en ordonnantie, herbrengh (2) en gebruik, voorrecht en privilegie wordt bondig uitgelegd.

Keizer Jozef II belooft wel de rechten, voorrechten en privileges te respecteren, maar dat doet hij hoe langer hoe minder. Hij kan geen belangrijke wijzigingen op administratief gebied doorvoeren zonder de uitdrukkelijke instemming van de Provinciale Staten, maar uiteindelijk schaft hij de drie collaterale raden (Geheime raad, Raad van Financiën en Raad van State) af en hij vervangt ze door een "*Regeringsraad*". Ook de Blijde Inkomst wordt op 18 juni 1789 nietig verklaard.

Het optreden van Jozef II is voor veel democraten totaal onaanvaardbaar. De Blijde Inkomst is een soort grondwet voor de Brabanders. Zij waarborgt hen vrijheden en voorrechten, en zij beperkt de willekeur van de vorst.

Bovendien heeft Jozef II beloofd de bepalingen van die Brabantse Blijde Inkomst te respecteren. Hij kan dat contract tussen vorst en

Titelpagina van het boek gepubliceerd in 1791.

onderdanen niet eenzijdig opzeggen.

De Keizer ontbiedt leden van de Provinciale Staten naar Wenen. Dat gaat in tegen de traditie dat Provinciale Staten vergaderen in

hun provincie.

2. Van de regts-plegende magt.

De Prins is gebonden, zoals een pachter die niet uit eigen wil een weide in akkerland mag omzetten of andere veranderingen aanbrengen, zonder de toestemming van de eigenaar. Hij mag zich niet "*bemoyen met de processen of moyelykheden*", geen vreemde rechters opdringen en hij staat niet boven de wet.

Jozef II voert verregaande hervormingen in op rechterlijk gebied. Hij schaft gewoon alle rechtbanken af! In plaats van provinciale gerechtsraden en hogere gerechtsdienaars of soevereine baljuws, richt hij 63 rechtbanken van eerste aanleg en 2 soevereine rechtbanken op.

Het afschaffen van een bestaand systeem is een zeer zware ingreep, maar die eigenlijk toch niet op veel tegenstand stoot. De reden is eenvoudig: iedere magistraat en rechter moet een keuze maken: een ambt van magistraat of rechter krijgen in het nieuwe systeem, of ontslag krijgen. De meeste belanghebbenden kiezen voor hun bestaanszekerheid.

3. Van de krygs-magt.

De krijgsmacht wordt gevormd door de burgers, inboorlingen, ingezetenen of "*zulks geworden door het aannemen van dienst*", die het land tegen vreemde vijanden verdedigen. Soldaten kunnen alleen maar door militaire rechters gevonnist worden voor misdrijven, die voortspruiten uit hun hoedanigheid van militair. Diefstal en andere vergrijpen tegenover burgers worden door burgerlijke rechters behandeld.

Professionele soldaten stellen zich meestal tegenover de burgers. Hun aantal moet daarom beperkt worden.

Hier denkt Cornet ongetwijfeld aan de aanwezigheid van Spaanse soldaten en andere huurlingenbenden en hun uitspattingen, afpersingen, brandstichtingen, plunderingen en moorden begaan in de 16de en 17de eeuw, waaronder de Spaanse furie te Antwerpen in 1576.

Bovendien is hij tijdens de jaren 1784-1786 toch de leider en organisator van het "*Algemeen Burgerlijk Commissariaat*" dat juist de burgers moet beschermen tegen de overlast veroorzaakt door militairen.

Hij is dus in theorie, een specialist op dit gebied. Zijn voorstel is op papier duidelijk: bestraffing door militaire rechters voor overtredingen, begaan tegen militaire reglementen en bepalingen. Over misdrijven tegenover burgers oordelen burgerlijke rechten.

Maar er bestaat ook een oorlogsrecht met inkwartieringen, opeisingen van goederen, gespannen, dieren en zelfs personen om als pioniers tewerk gesteld te worden.

Het onderscheid tussen diefstal en opeising met of zonder een geschreven document, of foerageren zonder toelating en met bedreiging, zal wel zeer moeilijk te maken zijn.

4. Van de in- en uyt-gaende regten.

De Prins mag niet zelf nieuwe wetten, ordonnantiën of reglementen maken, hij moet ze wel doen onderhouden. Wetten zijn de uitdrukking van het volk. Zij worden niet rechtstreeks door het volk gestemd maar door hun "*representanten*", de Staten.

- De burgers zijn slechts verantwoording schuldig aan de wet en haar rechters.

- Iedereen is onderhorig aan de landswetten, ook de militairen.

Hierna volgt een beschouwing over de uitvoerrechten (vooral vee) en de invoerrechten (vooral suiker, koffie, thee, zout, wijn en brandewijn), die matig moeten zijn, nl. niet meer dan 10 of 12% om "*smockeling*" te voorkomen.

Uitgaande rechten op de uitvoer bestaan pas sinds 1664 voor producten die met een licentie naar een land uitgevoerd worden waarmee de staat in oorlog is. Vaste rechten, naar Hollands voorbeeld, zijn nu van toepassing.

Handel met de vijand en clandestien uitvoeren en invoeren van producten, zonder het betalen van de uit- of invoerrechten, zijn problemen die altijd en overal bestaan. Terecht schrijft Cornet de Grez dat lage rechten het illegaal verhandelen van goederen zal verminderen.

Maar is het wel zeker dat de schatkist meer zal verdienen door lagere tarieven toe te passen op meer ontvangsten, dan met hoge tarieven op minder ontvangsten?

In tijden van schaarste of hongersnood wordt natuurlijk de uitvoer van graan en etenswaren verboden. Daar is iedereen het over eens.

5. Van den gewoonelyken onderstand of subsidien.

Over een vast leger met beroepsmilitairen schrijft Cornet dat het "*een ongelukige uytvinding*" is die duur kost. Vroeger werden oorlogen met weinig kosten gevoerd door stedelijke milities. "*Onze voorouders dienden dan hun vaderland zonder belang*". Geld ter beschikking stellen van de vorst om een staand leger te betalen is geen verworven recht.

De provinciën moeten instaan voor hun eigen bescherming en allen samen voor het land.

De kosten, verbonden aan het hof te Brussel, moeten betaald worden uit de inkomsten van de domeinen van de vorst.

Alleen de Staten kunnen belastingen opleggen, maar die mogen geen voordeel opleveren aan de vorst en hij moet bewijzen dat die nieuwe lasten nodig zijn.

De loterij is volgens Cornet een vergif voor de zeden.

Terugkeren naar stedelijke of hier provinciale milities met weinig- of onbezoldigde soldaten is mogelijk op voorwaarde dat die soldaten gemotiveerd zijn. In Frankrijk, onder invloed van de drang naar vernieuwing en ook wel onder dwang van de bajonetten, en vooral door de politieke wil is dat mogelijk, maar niet zonder burgeroorlog. In de Zuidelijke Nederlanden is vlak voor het verschijnen van *"Den vriend van den Prins en van het Volk"* de Belgische Republiek uiteen gevallen door politieke geschillen en onderlinge gewapende conflicten.

Ieder provincie die eerst en vooral zichzelf moet beschermen. Dat lijkt in 1791 toch wel volkomen irrealistisch tegenover de grote nationale legers van de buurlanden. En bestaat er geen gevaar dat provinciale strijdkrachten met elkaar slag zullen leveren?

Toch bestaan op het einde van de 18de eeuw nog kernen van die middeleeuwse lokale strijdmachten, nl. gilden van boog- en busschutters. In de steden bewaken *"stadswachten"* (gewapende burgers) de stadspoorten en zij kunnen ook optreden tegen herrieschoppers. Maar bij gebrek aan voldoende manschappen, aan goede training en moderne uitrusting, behoren die *"krijgers"* eerder tot de folklore dan tot een echte strijdmacht.

Ook de latere burgerwacht is niet echt succesvol geweest in een oorlog.

6. Van de vrijwillige giften.

Het hoofdstuk handelt over een soort budget waarin de vaste kosten en de interesten op leningen, de ontvangsten van in- en uitvoerrechten, gebudgetteerd worden. Het tekort moet door de provinciale staten, ieder naar objectieve criteria, bijgepast worden. Bij een batig saldo wordt het overschot op het volgend jaar overgedragen.

Maar zijn niet opgenomen in die primitieve begroting: de gewone en de buitengewone *"subsidijs"* en de opbrengst van de loterij. Nogmaals een uithalen naar die loterij: *"Het behoort dat die verderfelyke uytvinding vernietigd worde"*.

Al het geld moet in het land blijven, behalve de opbrengst van de vorstelijke domeingoederen en van de vrijwillige giften.

Veel geld gaat naar het buitenland omdat de Oostenrijkers van plan zijn de Zuidelijke Nederlanden te verkopen of te ruilen, en er dus niet veel meer investeren.

Keizer Leopold II ziet af van die plannen.

Of Cornet de Grez veel verwacht van die vrijwillige giften aan de keizer is niet duidelijk.

Zijn de Zuidelijke Nederlanden een wingewest van Oostenrijk? Keizerin Maria-Theresia heeft grootse werken laten uitvoeren en

voorspoed gebracht. Jozef II heeft enorm veel problemen gehad met dat gebied. Het is inderdaad niet denkbeeldig dat hij het liever kwijt dan rijk is. Maar natuurlijk met een geldelijke of territoriale vergoeding.

7. Van de magistraeten en gemyntens der steden.

De magistraat is belast met het bestuur van de goederen en inkomsten van de gemeenten, met de criminele en civiele rechtsvorderingen en de politie.

De leenheer mag de magistraten benoemen, of bij gebrek aan leenheer moeten de inwoners het zelf doen; niet de vorst, zelfs niet in de veronderstelling "*dat de stad Halle zoo volkryk wird als Brussel...*".

Jozef II schaft de oude administratieve indelingen af en vervangt ze door 9 "*Kreitsen*" of "*kringen*" met een intendant aan het hoofd, en onderverdeeld in arrondissementen met commissarissen aan het hoofd ervan.

Hier toont Cornet zich nog een dorpsheer met zijn privileges, waaronder het benoemen van de magistraten. In Dworp benoemt hij de schepenen en zijn "*baljuw*".

De vorst moet zich niet inlaten met zaken van lokaal belang.

8. Van de staeten der provintien en de representatie.

De staten moeten het "*algemeen gevoel*" voortbrengen en uitdrukken. Zij moeten de constituties en de landswetten behoeden. Nu moeten de burgers de eerezucht van hun vertegenwoordigers dienen! De samenstelling van de Staten is slecht en de derde stand wordt overheerst door de stand van de geestelijken en de stand van de adel.

Cornet beschrijft het ontstaan en het verval van de Staten.

Hij probeert in 9 punten hieraan te verhelpen.

1. De geestelijkheid en de adel zenden ieder 12 personen, die elk voor 1000 gulden vaste goederen bezitten, naar de Staten van Brabant. Zij worden om de 3 jaar vervangen.
2. De 3 hoofdsteden van Brabant zenden ieder 5 gedeputeerden van de magistraten, en hetzelfde aantal van de ambachten, en tenslotte 5 vertegenwoordigers van de notabelen en kooplieden samen, die als één geheel met gemeenschappelijke belangen opkomen.
3. De 3 kwartieren van Brabant worden onderverdeeld in ieder 3 kantons. Iedere gemeente kiest een afgevaardigde en de kleine steden kiezen er 6.
4. Deze 9 vergaderingen van kleine steden zenden elk 2 personen naar de gewone vergadering van de Staten van Brabant.

5. De Staten van Brabant zijn dan, om de gewone zaken te behandelen, samengesteld uit:
 - **de eerste stand** of geestelijken: die er nu zitten + 12 leden voor drie jaar gekozen uit de pastoors en de kapittels;
 - **de tweede stand** of de adel: de leden die er nu zetelen + 12 gekozen leden;
 - **de derde stand:** 5 gedeputeerden van de magistratuur van elk van de 3 hoofdsteden + 5 gedeputeerden van de ambachten + 5 van de adel + 2 gedeputeerden van elke vergadering van de kleine steden.
6. De vergadering van de Staten zal de "gewoontelyke" zaken afhandelen maar over de "hoofdzaeken" moet zij altijd een "verhandeling" opstellen en het proces-verbaal ervan laten drukken. In moderne taal betekent dit het opstellen van regels en de toepassing ervan.
7. Tot de "hoofdzaeken" of toepassingen van de regels behoren altijd het aanstellen van ambtenaren, behalve enkele financiële ambtenaren.
8. Cornet werkt een systeem uit, waarbij die "hoofdzaeken" moeten goedgekeurd worden: de geestelijkheid krijgt tien stemmen, de adel ook tien, en de derde stand 136 stemmen. Het is steeds die derde stand die voor problemen zorgt voor een eerlijke vertegenwoordiging: grote steden, kleine steden, dekens van de ambachten die "eenen sterken steun-stok van de vryheyd zyn". Bovendien wordt een termijn bepaald en wordt een meerderheid voor het goedkeuren van "gewoontelijke" en "hoofdzaeken" vastgesteld.
9. De gewone deputatie van de staten blijft zoals ze nu bestaat. De leden ervan zullen maar voor drie jaar verkozen worden. Verder volgen voorstellen over de vergadering van de Staten: de opening, het kiezen van een voorzitter, van secretarissen, de uren van de vergadering, het opstellen van het proces-verbaal en de interventies.

Dat lijkt ingewikkeld, maar de vertegenwoordiging van de standen is absoluut niet eenvormig in de verschillende vorstendommen of provincies. De theoretische indeling in drie standen: geestelijkheid, adel en derde stand bestaat zelfs niet overal. In Vlaanderen vormt de adel geen stand, in Gelderland bestaat de geestelijkheid niet als stand. In Brabant kan slechts een baron of iemand met een hogere rang de adelstand vertegenwoordigen. De bisschoppen kunnen in Brabant slechts zetelen indien ze ook abt zijn, enz. In Doornik vormen de magistraten de standen. In iedere stand zelf bestaan ingewikkelde regels om te bepalen wie recht heeft om een vertegenwoordiger te kiezen en hoeveel. Wat Cornet voorstelt is wel degelijk een zeer sterke vereenvoudiging.

9. Van het gouvernement.

Vroeger verbleef de vorst in het land en werd hij bijgestaan door raadsheren.

Cornet geeft de ontwikkeling van de 3 collaterale raden, hun bevoegdheden en hun werking. Hij benadrukt de aanwezigheid van de ridders van het Gulden Vlies als raadsheren.

De uitholling van de bevoegdheden van de Staten-Generaal is het gevolg van het bestuur vanuit Madrid en later vanuit Wenen en ook van het oprichten van nieuwe ambten, zoals audencier of secretaris van staat, "*Generael des Armes*", de krijgsraad te Wenen, de kanselarij te Wenen. Bovendien is de verslapping van de macht van de staten ook veroorzaakt door "*de ontaarding en de slaphyd van de representatie*", eigenlijk omkoping en corruptie.

Cornet stelt in acht punten voor, de macht van de Gouverneur-generaal over het leger ook te versterken en zonder tussenkomst van personen die niets te zien hebben met de Oostenrijkse Nederlanden.

Cornet wil een terugkeer naar de macht van de drie collaterale raden. Hij is tegen de grote inmenging van buitenlanders vanuit Wenen in het bestuur van de Zuidelijke Nederlanden.

De Gouverneur-generaal of landvoogd moet de macht in handen hebben en niet een gevolmachtigd minister.

Besluit.

Cornet is duidelijk voorstander van de restauratie van de natuurlijke en wettelijke vorst of prins, vandaar de titel "*De vriend van den Prins*" en die prins is keizer Leopold II die de aanstootgevende beslissingen van zijn broer, keizer Jozef II, intrekt. Hij belooft de blijde inkomst na te leven, meer aandacht te besteden aan de Zuidelijke Nederlanden en te investeren in een betere infrastructuur. Een despoot zoals Keizer Jozef II, die zijn eigen wil opdringt met het negeren alle bestaande staatstructuren, gewoonten en gebruiken, aanvaardt de bevolking niet en dat veroorzaakt een opstand.

Maar Cornet de Grez is ervan overtuigd dat de oude instellingen moeten hervormd worden. Het bestuur van steden, van de afzonderlijke provincies en van het gehele land moet rechtvaardiger en democratischer gebeuren, met meer inspraak van de derde stand die het grootste deel van de bevolking vertegenwoordigt. Hij blijft voorstander van de drie standen, van de Provinciale Staten en van de Staten-Generaal, mits de nodige hervormingen.

Graaf Cornet is beïnvloed geworden door de gebeurtenissen in

Frankrijk door zijn verblijf in Douai, door zijn contacten met generaal Dumouriez, met La Fayette, en vele andere lokale en nationale politieke figuren in Frankrijk.

Bij het schrijven van *“Den vriend van den Prins en van het volk”* in 1790 is er nog geen sprake van een schrikbewind en is de republiek nog niet uitgeroepen in Frankrijk.

In de Zuidelijke Nederlanden is de kortstondige *“Republiek van de Verenigde Belgische Provinciën”* een fiasco geworden, door de strijd tussen de verschillende partijen en de afwezigheid van een staatshoofd die de inwendige orde kan verzekeren.

Dat is geen aanmoediging om door *“politieke partijen”* een land te laten besturen en een republiek te verkiezen.

De oude staatvorm is daarom beter: een Prins bijgestaan door Raden en de Standen.

Maar de Raden en Standen zijn in de loop der tijden veranderd en niet altijd in een gunstige zin. Nieuwe noden en nieuwe gebruiken zijn ontstaan.

De ideeën en voorstellen tot aanpassingen van bestaande toestanden, die door Cornet de Grez aangehaald worden in zijn geschriften en vooral in *“Den vriend van den Prins en van het volk”* zijn niet zo origineel. Veel ervan is gedachtegoed van Raepsaet.

Jan Jozef Raepsaet (1750-1832) en Cornet de Grez

Volgens de getuigenis van Cornet zelf is *“den vriend van den prins en van het volk”* door enkele vrienden geschreven. Een van hen is zeker Jan Jozef Raepsaet.

Jan Jozef Raepsaet, jurist uit Oudenaarde, advocaat bij de Raad van Vlaanderen en historicus, is een tijdgenoot van Cornet de Grez. De twee juristen hebben veel ideeën gemeen en ze hebben mekaar ontmoet. Brieven van Raepsaet aan Cornet zijn bewaard. Raepsaet is de eerste in Vlaanderen om zich krachtig te verzetten tegen de hervormingen van Jozef II. Hij wordt in 1789 in de gevangenis opgesloten. Hij voert als lid van de Staten van Vlaanderen, van de Staten-Generaal en het *“Congres”* besprekingen op internationaal niveau.

Onder het Directoire wordt hij opnieuw gevangen gezet. Onder Napoleon en vooral onder koning Willem I is Staatsraad Raepsaet de voornaamste *“Belgische”* jurist. Als volwassen man en rechtsgeleerde leeft hij onder volgende regimes: Oostenrijks regime, Verenigde Nederlandse Staten of Verenigde Belgische Staten,

opnieuw Oostenrijks regime, Convention nationale, Directoire, Consulat provisoire en Consulat, Frans Keizerrijk, Koninkrijk der Verenigde Nederlanden en ten slotte Koninkrijk België.

Raepsaet laat in de kasselrij Oudenaarde veel werken uitvoeren: nieuwe wegen en een dijk aanleggen, een eenvormige manier van landboeken op dezelfde schaal opstellen dus een soort kadaster; waarvan slechts het landboek van Tiegem verwezenlijkt wordt. Hij voert nieuwe indelingen in op het gebied van rekeningen en begroting.

Hij heeft, zoals Cornet de Grez, burgerlijk recht gestudeerd te Leuven. Hij komt eveneens uit een familie van juristen en ambtenaren die geen financiële problemen hebben.

Zij zijn beide behoudsgezind en traditioneel katholiek. Raepsaet neemt in Oudenaarde veel initiatieven. Hij is de aanstoker van het verzet tegen de hervormingen van keizer Jozef II, niet alleen in Oudenaarde, maar in het hele graafschap Vlaanderen. Cornet de Grez kan dat in Brussel waarschijnlijk niet, hij moet de bevelen van de keizer uitvoeren. Na zijn verwijdering uit de administratie zoekt hij intensiever contacten met juristen en raadsleden van andere provincies, maar ook met Franse leiders.

Raepsaet is een schrijver van historische werken, waarin veel geschreven wordt over rechten en plichten van de vorst en de onderdanen, de standenvertegenwoordiging, de inrichting van gebieden, conflicten tussen kerk en wereldlijk gezag:

- Analyse historique et critique de l'origine et des progrès des droits civils, politiques et religieux des Belges et Gaulois;
- Histoire de l'origine, de l'organisation et des pouvoirs des Etats généraux et provinciaux des Gaules, particulièrement des Pays-Bas, depuis les Germains, jusqu'au XVIe siècle;
- Mémoire sur l'origine des Belges;
- Recherches sur l'origine et la nature des inaugurations des Princes Souverains des XVII Provinces des Pays-Bas;
- Recherches sur l'origine et la nature des droits (o.a. het ius primae noctis ofte billekensrecht);
- Défense de Charles Martel, contre l'imputation d'avoir usurpé les biens ecclésiastiques et nommément les dîmes, avec un précis de l'origine des dîmes ecclésiastiques et laïcales.

Zijn verzameld werk wordt postuum uitgegeven tussen 1838 en 1840.

Hij verdedigde steeds standvastig de katholieke godsdienst en de tradities, bestaande instellingen en wetgeving.

Met zo een raadgever en inspirator, onderlegd in de historische evolutie van de instellingen, kan Cornet de Grez samenwerken. Zij

HISTOIRE

L'ORIGINE, DE L'ORGANISATION ET DES POUVOIRS

ÉTATS GÉNÉRAUX ET PROVINCIAUX

DES GAULES,

PARTICULIÈREMENT DES PAYS-BAS,

DEPUIS LES GERMAINS, JUSQU'AU XVIe SIÈCLE.

*Senatusque et populus nunquam obscuro
nomina, citi aliquando obumbrantur.*

TACIT. *Hist. Lib. 2, C. 32.*

ANALYSE

HISTORIQUE ET CRITIQUE

DE L'ORIGINE ET DES PROGRÈS

DES DROITS CIVILS, POLITIQUES, ET RELIGIEUX

DES BELGES ET GAULOIS

SOUS LES PÉRIODES

GAULOISE, ROMAINE, FRANQUE, FÉODALE ET COUTUMIÈRE,

PRÉCÉDÉE

D'UN PRÉCIS CRITIQUE DE LA TOPOGRAPHIE

DE L'ANCIENNE BELGIQUE,

PAR JEAN JOSEPH RAEPSAET, CONSEILLER D'ÉTAT
EXTRAORDINAIRE, MEMBRE DE L'INSTITUT DE L'ACADÉMIE
ROYALE DES SCIENCES ET BELLES-LETTRES DE BRUXELLES ETC.

TOME PREMIER.

*« Nescire scire, quid scire, quam
« Natus sis, occiderit, id est scire
« Esse puerum. » (Cicero, orator
ad Brutum. cap. 14, n. 130.)*

A GAND,

DE L'IMPRIMERIE DE A.-I. VANDER SCHELDEN,

1824.

RECHERCHES

SUR

L'ORIGINE ET LA NATURE

DES DROITS

CORPUS ANCIENNEMENT

SOUS LES NOMS

DE DROITS DES PREMIÈRES NUITS,
DE MARKETTE, D'AFFORAGE, MARCHETA,
MARITAGIUM ET BUMEDE.

PAR Mr J. J. RAEPSAET,

MEMBRE DE L'INSTITUT DES PAYS-BAS, etc. etc.

GAND.

IMPRIMERIE DE J. N. HOUDIN.

MAI 1817.

DÉFENSE DE CHARLES MARTEL

CONTRE L'IMPUTATION

D'AVOIR USURPÉ LES BIENS ECCLÉSIASTIQUES

ET

NOMMÉMENT LES DÎMES,

Avec un Précis de l'origine des Dîmes ecclésiastiques
et laïcales ;

PROPRE A RÉSOUDRE LA QUESTION SUIVANTE :

*« Comment peut-on distinguer les Dîmes laïcales
« abolies en France, d'avec celles qui ne le sont pas ? »*

PAR J.-J. RAEPSAET,

MEMBRE DE L'ACADÉMIE DES SCIENCES DE HOLLANDE
ET DE CELLE DE ZÉLANDE.

A GAND,

Chez Mr HOUDIN, Imprimeur du Journal du Commerce.

1806.

proberen de Staten van Vlaanderen en die van Brabant te laten

samenwerken, om interne hervormingen in verband met een democratischer volksvertegenwoordiging te verwezenlijken. Zelfs met wekelijkse vergaderingen pogen ze die samenwerking te bevorderen. Eens de twee belangrijkste provincies tot een akkoord komen, kunnen zij in de Staten Generaal hun wil opdringen aan de andere provincies.

Een betere samenwerking tussen Vlaanderen en Brabant lukt niet.

Maar Raepsaet is soms weinig realistisch. Hiervan getuigt het "Manifest van Vlaanderen", een onafhankelijkheidsverklaring van Vlaanderen, afgekondigd op 4 januari 1790.

Hij vraagt raad aan Cornet de Grez in verband met de vredesvoorstellen van de toekomstige keizer Leopold II: "Veuillez donc, Monsieur, m'instruire sur la conduite que doivent tenir les Etats...".

Charles-Joseph de Gra(e)ve (1731-1805)

Charles-Joseph de Gra(e)ve is waarschijnlijk een andere van die vrienden en samenstellers van "Den vriend van den prins en van het volk".

Hij is ook coauteur van dat "Manifest van Vlaanderen", en raadsheer in de Raad van Vlaanderen. In zijn werk "République des Champs Elysées ou Monde ancien", postuum uitgegeven te Gent in 1806, beweert hij dat de Elyzese Velden van Homeros en Hesiodos in België of Nederland lagen en dat die auteurs leefden in Atlantis (zie hierover enkele werken van H. Lampo).

Dat is duidelijk in de grote traditie van Goropius Becanus (3) Adriaan van Schrieck (4).

Raepsaet en de Grave gaan veel verder dan Cornet de Grez op zoek naar de ideale samenleving. Vooral de Grave ontspoord op zijn zoektocht en hij komt terecht in het onwaarschijnlijke en het mythische.

Cornet blijft op het eerste gezicht veel realistischer, maar zijn voorgestelde wijzigingen zijn toch niet realiseerbaar zonder gewelddadige revolutie.

Cornet, Raepsaet en de Grave, drie juristen, zijn vertegenwoordigers en woordvoerders van al

de mensen die op het einde van de 18de eeuw dromen van een andere maatschappij, met duidelijke afspraken in verband met plichten en rechten tussen de staatshoofden en het volk. Zij hebben op opgang van de Belgische Republiek meegemaakt, de verschillende regeringsvormen in Frankrijk.

De ideale samenleving en de perfecte staatsvorm hebben zij niet gevonden.

Voetnoten en bibliografie

- De algemene bibliografie komt voor in de talrijke werken over de tijd van Jozef II, de Brabantse omwenteling en de Franse overheersing.
- Biografische gegevens over Cornet de Grez komen meestal uit de hieronder vermelde biografie door baron Verhaegen.
- Een familiearchief bestaat zowel voor Cornet de Grez als voor Raepsaet.

- (1) THEYS (Constant). *Geschiedenis van Dworp* door Constant Theys. Brussel, Drukkerij A. Hessens, 1948. [Theys haalt zijn inlichtingen uit Verhaegen]. Volgens Theys in zijn "*Geschiedenis van Dworp*", blz. 194, hebben Gommaire Cornet de Grez en zijn schoonmoeder Barbara Vreven meningsverschillen: "*De wrijving met haar schoonzoon Graaf Cornet de Grez is enigszins uit te leggen door het feit dat haar dochter (Hélène de Hemp-tines) reeds in 1771 kinderloos overleden was en Cornet een nieuw huwelijk aangegaan had.*" Op de volgende blz. schrijft hij dat Helena een dochter en een zoon heeft. Deze laatste bewering is juist. De geboortedatum voor François Marie Gommaire, geboren in 1793 is verkeerd. Hij is geboren in 1771 het jaar van de dood van zijn moeder.
- (2) Herbreng is "*het oudste bezit*" eventueel "*gewoonte*". E.J.Th.A.M. van EMSTEDE in zijn *Glossarium Iuris Brabantici*, p. 1217 geeft voor herbringer; haerbringer: oudste bezitter; possessor vetustissimus.
- (3) Goropius Becanus (1519-1572) dien in zijn *Origines Antwerpiana* uit 1572, "*bewijst*" dat Adam Antwerps sprak in het aards Paradijs.
- (4) Adriaan van Schrieck (1510-1621) bewijst in zijn "*Van 't begin der eerster volcken van Europaen*" in 1614 dat de Vlamingen uit Palestina komen en dat die auteurs leefden in Atlantis (zie hierover enkele werken van H. Lampo).
- (5) VERHAEGEN (Paul). *Le conseiller d'état Cte Cornet de Grez (1735-1811)*. Brussel, 1934 p. 352. Brief van Raepsaet aan Cornet van 10 mei 1790.

DE POLITIEKE LOOPBAAN VAN

J. J. RAEPSAET

tot 1815, inzonderheid in en om
de commissie tot herziening der
Hollandsche grondwet van 1814, door

Dr PAUL ROGGHÉ

UITGAVE "STEENLANDT", KORTRIJK
onder auspiciën van de Geschied- en
Oudheidkundige Kring van Oudenaarde

BARON PAUL VERHAEGEN

LE CONSEILLER D'ÉTAT

Cte CORNET DE GREZ

(1735-1811)

1934

LA RENAISSANCE DE LIVRE
18, Place de l'Université, 11
BRUXELLES

[CORNET de GREZ (G.I.A.)]. *Den Vriend van den Prins en van het volk. Of verhandeling over negen belangende grondbeginzels der Nederlandsche Constituten. S.l., s.n., 1791.*

[CORNET de GREZ (G.I.A.)]. *Des Constitutions Beligues ou Eléments de droit public mis à la portée des citoyens de tout état et condition.*

[CORNET de GREZ (G.I.A.)]. *L'Ami du Prince et de la Nation ou dissertation sur neuf principes fondamentaux communs aux constitutions des différentes Provinces Beligues. Ouvrage traduit du flamand. S.l., s.n., 1791.*

[CORNET de GREZ (G.I.A.)]. *L'Ami du Prince et de la Nation ou Dissertation sur les points constitutionnels communs à toutes les Provinces de la Belgique.* [Gent, Ch. De Goeswin, 1815].

[CORNET de GREZ (G.I.A.)]. *Mémoire sur les constitutions primitives du Brabant.*

[CORNET de GREZ (G.I.A.)]. *Mémoire sur la noblesse,* Gent, Vve de Goesin & Fils, [1790].

[CORNET de GREZ (G.I.A.)]. *Project d'organisation provisionnelle intérieure de la Flandre envoyé par les seigneurs Etats aux principaux.* Gent, Vve de Goesin & Fils, [1790]

[CORNET de GREZ (G.I.A.)]. *Project van provisionele interne organisatie van Vlaenderen.* Gent, Wve de Goesin en Zoon, 1790.

RAEPSAET (J.J.). *Œuvres complètes de J.J. Raepsaet, revues, corrigées*

et considérablement augmentées par l'auteur, suivies de ses œuvres posthumes. (6 dln), Chez Leroux, Libraire à Mons, Gand, Bruxelles et Liège, 1838-1840.

TESSIER (Suzanne). *La technique des révolutions nationales et le duel Cornet de Grez-Verlooy. Une cause inconnue de la première coalition. In Miscellanea historica in honorem L. van der Essen*, Brussel, Ed. Universitaires/Les Presses de Belgique, 1947, pp. 901-913.

VERHAEGEN (Paul). *Le conseiller d'état Cte Cornet de Grez (1735-1811)*. Brussel, La Renaissance du Livre, 1934.

- In de biographie nationale, dl. 18 wordt Jan-Jozef Raepsaet verward met zijn broer Jacobus, ook advocaat in de Raad van Vlaanderen en "hoogpointer" van de kasselrij Oudenaarde.

Het is wel moeilijk de leden van de familie Raepsaet te onderscheiden. Jan-Jozef alleen heeft 16 kinderen.

Colofon

En het dorp zal duren...

Is het trimestrieel tijdschrift van het
Heemkundig Genootschap "van Witthem" - Beersel

januari - maart 2010 - nummer 45 - jaargang 12

voorzitter	Marc Desmedt Dwersbos 109 1650 Beersel 02. 377.27.94
ondervoorzitter	Edgard Winderickx Brouwerijstraat 18 1653 Dworp 02. 380.30.14
secretaris	Michel Vastiau Leeuwerikenlaan 10 1650 Beersel 02. 380.54.38
penningmeester	Agnes Walschot Stoofstraat 9 bus2 1650 Beersel 02. 380.67.31

Inlichtingen tijdens de kantooruren in het gemeentehuis te Beersel - dienst cultuur
Alsebergsteenweg 1046
1642 Alseberg
02 3591616

Prijs van dit nummer € 8 - jaarlijks abonnement bedraagt € 20, te storten op rekeningnummer
001-3114341-38 van het Heemkundig Genootschap "van Witthem" Beersel, met vermelding van
naam, voornaam en adres, gevolgd door de aanduiding "Abonnement tijdschrift".

Werkten mee aan dit nummer: Giedo Debusscher, Marc Desmedt en Michel Vastiau.

Samenstelling: de redactieraad.

Verantwoordelijke uitgever: Marc Desmedt.

Eindvormgeving en druk: Drukkerij B.V.B.A. Mariën-Deneyer - Dworp.

*Heemkundig
Genootschap
"van Witthem"*